Περιπέτειες ΙΔΕΩΝ

Τεύχος 7 ΠΟΛΙΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ 26/11/2006

Περί ηθικής και κοινωνικών δικαιωμάτων: καταπιεστική ή ελεύθερη κοινωνία;

Τεύχος 7

Οι φωτογραφίες είναι από το έργο του Rene Magritte (Sarah Whitfield, The South Bank Centre, London 1992), *Haigaz Mangolan 1907-1970*, επιμ. Άννα Μαραγκού, εκδ. Λαϊκής Τράπεζας, 1996 και *Century, one hundred years of human suffering, regression and hope*, επιμ. Bruce Bernard, Phaidon. Εξώφυλλο το έργο του Μαγκρίτ *La grande famille*, 1963.

ΠΟΛΙΤΗΣ Τα λέει όλα!

Επιμελητής του περιοδικού είναι ο Νίκος Τριμικλινιώτης, email: nicostrim@logos.cy.net
Καλλιτεχνική επιμέλεια: Ελίνα Περικλέους

Η Κύπρος Ανάμεσα στον Φάουστ και τον Βυζαντινό Μακιαβελισμό: Καταπιεστική ή Ελευθεριακή κοινωνία;

Το 7ον τεύχος θέτει την κοινωνία μπρος στα ηθικά και κοινωνικά διλήμματα του σύγχρονου κόσμου.

Cogito, σκέφτομαι, νοώ, αμφιβάλλω, άρα υπάρχω να η περιπέτεια μιας ιδέας περί ύπαρξης. Το πρόταγμα αυτό της σύγχρονης φιλοσοφίας περιέχει μια τρομερή αυτοπεποίθηση τουλάχιστον από την εποχή του Διαφωτισμού: είμαι σε θέση να γνωρίσω, να συνειδητοποιήσω τον εαυτό μου και τον κόσμο - δεν είναι θέμα γνώσης αλλά επίγνωσης, κι αναφερόμαστε εδώ στην έννοια της λέξης «γνώσις» με την Πλατωνική ερμηνεία. Γι' αυτό και το ανά χείρας τεύχος έγινε σε συνεργασία με το εξαίρετο ελληνικό φιλοσοφικό περιοδικό Cogito.

Τα ζητήματα που μας απασχολούν γενικά δεν εξαντλούνται βέβαια σ' αυτά που προβάλλουμε. Αυτά δεν είναι παρά ένα μικρό δείγμα του συνόλου που αφορούν την κοινωνία. Είναι χαρακτηριστικά της εποχής μας και ιδιαίτερα της δικής μας κοινωνίας που δυστυχώς αδυνατούμε να συζητήσουμε, ή για να είμαστε δίκαιοι, δυσκολευόμαστε κάν να θέσουμε: διστάζουμε να έρθουμε αντιμέτωποι με διλήμματα των οποίων οι απαντήσεις δεν είναι σίγουρες ή εύκολες.

Αναγνωρίζουμε ότι τα ζητήματα που θέτουμε είναι εν γένει ανομοιογενή και ως τέτοια δεν θα θέλαμε να τα τσουβαλιάσουμε μαζί ως να πρόκειται για συμπαγή ενότητα. Το μόνο κοινό στοιχείο που έχουν είναι ότι πολλές φορές τίθενται, καλώς ή κακώς, ως «ηθικά διλήμματα», ή τέλος πάντων ως ζητήματα συνείδησης. Το καθένα από αυτά θα άξιζε ένα ειδικό τεύχος (και τόμους ολόκληρους ακόμα). Ωστόσο, στο παρόν αφιέρωμα επιχειρούμε να τα συγκεκριμενοποιήσουμε με κοινό παρονομαστή την κοινωνική τους διάσταση, είτε ως οικουμενικά ζητήματα, είτε γιατί μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα στην Κύπρο. Τα ηθικά αυτά ζητήματα είναι και εγγενή κοινωνικά και πολιτειακά, διότι αφορούν τις σωστές διαδικασίες και τους κανόνες για τη διευθέτηση των ανθρώπινων σχέσεων.

Περί ηθικής και εφαρμογής αυτής

Η συνέντευξη της Ρένας Χόπλαρου και του Γιώργου Στόγια με τον καθηγητή Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Στέλιο Βιρβιδάκη ιχνηλατεί τα δύσκολα διλήμματα της ηθικής φιλοσοφίας σε μια εποχή που φαίνεται ότι όλα επιτρέπονται κι όμως απαγορεύεται τελικά να αμφισβητήσουμε; είτε γιατί δεν έχουμε χρόνο να σκεφτούμε, είτε γιατί απλά αποδεχόμαστε το πεπρωμένο μιας κοινωνίας της βαρεμάρας που ψάχνει εύκολους τρόπους φυγής και φτηνής απόλαυσης. Ο κ. Βιρβιδάκης μιλά για «τρομαχτικά διλήμματα και απορίες που δεν αφορούν μόνο την ηθική αλλά και την πολιτική φιλοσοφία και το διεθνές δίκαιο σε πλανητικό επίπεδο», κι ανοίγει διάφορα μέτωπα. Μας υπενθυμίζει ότι τα ηθικά διλήμματα της νεωτερικής εποχής δεν είναι εύκολα - θέλουν προσεκτική ανάλυση κι

συγκεκριμενοποίηση, αν είναι να τύχουν της αρμόζουσας εφαρμογής. Πέραν των κλασσικών ηθικών διλημμάτων όπως η ευθανασία, οι αμβλώσεις, η θανατική ποινή, έχουμε ζητήματα που αφορούν τη σχέση μας με το φυσικό περιβάλλον, η ηθική των επιχειρήσεων και προβλήματα δεοντολογικών κωδίκων των διαφόρων επαγγελματιών, αλλά και ηθικοί προβληματισμοί εξαιτίας νέων επιστημονικών δυνατοτήτων όπως το πρόβλημα της κλωνοποίησης, της παρέμβασης στο γονιδίωμα, της γενετικής τροποποίησης οργανισμών. Εξ ου και η ανάπτυξη της βιοηθικής ως ξεχωριστής διάστασης της ηθικής και βιο-τεχνολογίας, όπως μας εξηγεί και η καθηγήτρια Ελένη Καλοκαιρινού.

Ενώ για τον Μαρξ η θρησκεία θεωρήθηκε έκφανση κοινωνικής αποξένωσης, γι' αυτό κι ο πιστός βρίσκει ελπίδα σ' ένα άκαρδο κι ανέλπιδο κόσμο, είναι το όπιο των λαών, για ορισμένους τα πιο πάνω διλήμματα αυτά εγείρονται επειδή στη νεωτερική εποχή η κοινωνία έχει αποξενωθεί από τον Θεό. Το είχε πει εξάλλου ο Ντοστογιέφσκι: «Εφόσον δεν υπάρχει Θεός όλα επιτρέπονται». Ο Σαρτρ το αντίστρεψε για να οικοδομήσει ένα ριζοσπαστικό ελευθεριακό υπαρξισμό: «Είμαστε καταδικασμένοι να είμαστε ελεύθεροι» και άρα υπεύθυνοι για τις πράξεις μας. Τα όρια της ελευθερίας αυτής και της ευθύνης δείχνουν την σχετικότητα ανάμεσα στην βούληση και τον προκαθορισμό αυτής από τις ιστορικές και κοινωνικές δομές.

Η Διαβολική Σύμπτωση και ο Κύπρο-βυζαντινός Μακιαβέλι: Ανάμεσα στον Βυζαντινικό Σκοταδισμό και τον Ρεπουμπλικανικό Αυταρχισμό

Το ζήτημα της εκκοσμίκευσης του κράτους και ιδιαίτερα του τρόπου με τον οποίο η πολιτεία διαχειρίζεται την πίστη και τη συνείδηση των «άλλων» είναι μεγάλο θέμα. Η εκπαιδευτικός Ρένα Χόπλαρου μας ξεναγεί στα της διαχείρισης του θέματος της Ισλαμικής μαντίλας στο Γαλλικό σχολείο. Επιτρέπουμε σε μαθήτρια να φορεί την μαντίλα της σεβόμενοι την ελευθερία της πίστης και έκφρασης; Ωθούμενη, από μια κριτική προσέγγιση στην προβληματική κι ατελή εκκοσμίκευση του Κυπριακού κράτους, όπου η Εκκλησία είχε (κι έχει) θεσμικό και προσηλυτιστικό ρόλο, η εκπαιδευτικός αρχικά ταυτίζεται με τον αυταρχικό ρεμπουμπλικανισμό απαγόρευσης της μαντίλας σαν προστασία του κοσμικού κράτους. Στην πορεία κατανοεί ότι πρόκειται περί πλάνης για να θέσει το ζήτημα του θρησκεύειν στο σχολείο με πιο σύγχρονους δημοκρατικούς όρους: πως επιτυγχάνεται μια δημοκρατική κοσμική παιδεία όπου αντιμετωπίζονται ως ισότιμα όλα τα συστήματα πίστης και συνείδησης, τους θεϊστές και τους άθεους, τους πιστούς και τους αγνωστικιστές, τις διάφορες θρησκείες;

Κι αυτό μας φέρνει στα δικά μας.Ενώ στην Κύπρο είναι επίσημη πολιτική μια ολοκληρωμένη και σύγχρονη πρόταση για Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, υπάρχει στασιμότητα στην εφαρμογή των στοιχείων εκκοσμίκευσης κι εκδημοκρατισμού της πολιτιστικής/θρησκευτικής διάστασης της παιδείας. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά υπάρχει παλινδρόμηση μετά την εκλογή του νέου αρχιεπισκόπου, διότι έχουμε να κάνουμε με έναν ιεράρχη που θέλει να επέμβει κι άλλο στην παιδεία, όπως και οι προκάτοχοι του βέβαια.

Κατά διαβολική συγκυρία το τεύχος αυτό βγαίνει μετά την αφάνταστη τηλεοπτική εμπειρία ενός Βυζαντινού Μακιαβελλισμού με πρωταγωνιστή τον τέως τοποτηρητή του αρχιεπισκοπικού θρόνου και νυν αρχιεπίσκοπο, κ. Χρυσόστομο Β'. Βυζαντινές ίντριγκες, αφοριστικές δηλώσεις και γελοιότητες χαρακτήρισαν την «προεκλογική περίοδο», ενώ ο μεσσιανικός αυταρχισμός, η πονηριά και ο λαϊκισμός δεν είχε όριο. Ίσως τελικά να αποδείχτηκε αντάξιος της εκλογής του αφού επέδειξε ικανότητες βιρτουόζου και μπλοφαδόρου παίκτη. Κατάφερε, μανιπουλάροντας όλους τους κανόνες προς όφελος τους, χωρίς λαϊκό έρεισμα, παίζοντας τους άλλους δύο αντιπάλους του τον ένα ενάντια στον άλλο να κερδίσει. Κι όμως, κάνοντας θρύψαλα το θρησκευτικό ιδεολόγημα περί «ηθικής» κι αγιότητας εξέθεσε το απόλυτο ζητούμενο, την γυμνή εξουσία.

Μόλις φόρεσε ο αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος ο Β΄ τα φανταχτερά αρχιεσκοπικά του άμφια θέλησε να μεταμφιεστεί σε τοποτηρητή της ηθικής, του έθνους αξιώνοντας λίγο πολύεθναρχικό ρόλο: θέλει τα ρέστα, κι «απαίτησε» ρόλο και λόγο στα εθνικά και στην παιδεία.

Σεξουαλική Καταπίεση και Ομοφυλοφιλία

Ο Αλέκος Μοδινός δεν χρειάζεται συστάσεις. Είναι από τους λίγους αγωνιστές για τα ανθρώπινα δικαιώματα που εδώ και χρόνια κουβάλησε μόνος το βάρος του μεγάλου αγώνα για την αποποινικοποίηση κι αποδοχή της ομοφυλοφιλίας χλευάστηκε κι αντιμετώπισε την οργή και την κοινωνική πίεση από την αντιδημοκρατικότητα μιας σκληρής κοινωνίας και τον αυταρχισμό ενός μεταποικιοκρατικού κράτους.

Για τον Κυριάκο Παχουλίδη τίθεται το ερώτημα αν έφτασε η ώρα της νομικής/θεσμικής κατοχύρωσης των σχέσεων μεταξύ ομοφυλοφίλων, μολονότι κρίνει ανώριμη ακόμα την κοινωνία μας, αξιώνει όπως ανοίξει επιτέλους το ζήτημα για δημόσιο διάλογο, ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες ευνομούμενες δημοκρατικές κοινωνίες. Η απουσία του θέματος από το δημόσιο διάλογο στην Κύπρο, όπως εξάλλου και τόσων άλλων κοινωνικών θεμάτων, όχι μόνο αποτελεί ένδειξη του συντηρητισμού της κυπριακής κοινωνίας αλλά παράλληλα τροφοδοτεί την άγνοια και την προκατάληψη. Καταλήγει ότι οφείλουμε να επικεντρωθούμε στο πώς η συντεταγμένη πολιτεία θα πρέπει να λειτουργήσει προς την κατεύθυνση της προάσπισης αυτών των δικαιωμάτων. Εκεί έγκειται και η ηθική του ζητήματος: στο να δούμε επιτέλους την ομοφυλοφιλία ως δικαίωμα.

Δουλεμπόριο, Τράφικινγκ & Βία

Ο Διονύσης Γουσέτης εξετάζει το ζήτημα του σύγχρονου δουλεμπορίου, διερωτώμενος ποιοι είναι τελικά οι δουλέμποροι; Εύστοχο το ερώτημα δεδομένης της συμπαιγνίας των κρατών που ποζάρουν υποκριτικά ενάντια σ' αυτό. Σχετικό είναι και το κείμενο της Mojca Pajnik για την οποία η εμπορία ανθρώπων το trafficking πρέπει να γίνει κατανοητό στο πλαίσιο του έθνους-κράτους και να αποκαλυφθούν οι κυρίαρχες ερμηνείες που ανάγουν το «τράφικινγκ» σε απειλή για το σύγχρονο (δυτικό) έθνος-κράτος, ερμηνείες που αναβλύζουν από το επίπεδο της διαμόρφωσης πολιτικής και επαναλαμβάνονται και σε έρευνες. Στη συνέχεια η Σίσσυ Βωβού παρουσιάζει τις κινητοποιήσεις μετά το συγκλονιστικό βιασμό μετανάστριας μαθήτριας από συμμαθητές της, ένα συμβάν που αναδεικνύει το πόσο απέχουν οι διακηρύξεις από την στυγνή πραγματικότητα.

REVIEW στην Εποχή της Κλωνοποίησης και Γενετικής

Στο *Review* η Κορίνα Δημητρίου ξετυλίγει τον τρομακτικό κόσμο της κλωνοποίησης και της γενετικής μέσα από το αριστούργημα του Kazuo Ishiguro, *Never let me go*, που απεικονίζει μια εποχή στην τροχιά της οποίας βρισκόμαστε ήδη, αφού σήμερα, απλά επεξεργαζόμαστε το ηθικο-νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο διαχείρισης της τεχνολογικής επιστήμης και τα αποτελέσματα της. Όταν ο φιλόσοφος Μισέλ Φουκώ ανακοίνωνε το «τέλος του ανθρώπου» εφόσον έφτασε στο τέλος της η εποχή όπου ο άνθρωπος γίνεται αντικείμενο και υποκείμενο της γνώσης, θεωρήθηκε υπερβολή. Κι όμως η επιστημονική γνώση για την βελτίωση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου, που χαρακτηρίζεται απο μια Φαουστική απληστία για αιωνιότητα καταδικάζει και καθυποτάσσει πλήρως την φύση και τη ζωή κάποιου άλλου ανθρώπου προς όφελος του πρώτου, αναδεικνύει τα όρια του ιδεολογήματος ότι η γνώσις κι η επιστήμη εν γένει και αυτόματα οδηγούν στη χειραφέτηση. Κι αυτά όλα δεν είναι πλέον ζητήματα επιστημονικής φαντασίας.

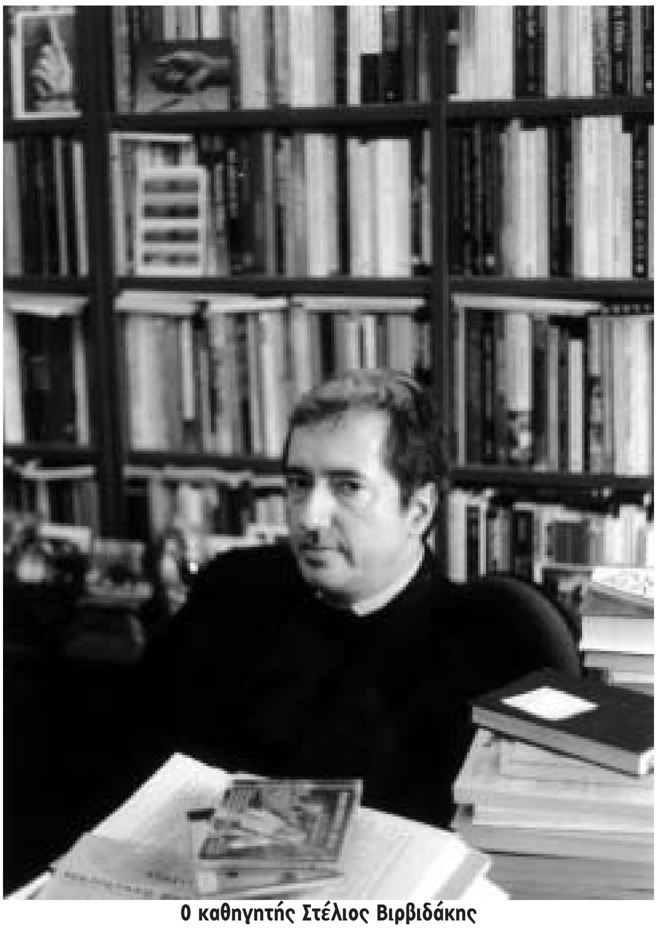
Τελειώνουμε με το *Cogito* για να μπορούμε τουλάχιστον ν'αμφιβάλλουμε.

Εφαρμοσμένη ηθική: τα διλήμματα και οι προοπτικές που ανοίγονται

Συνέντευξη με τον καθηγητή Στέλιο Βιρβιδάκη

Της Ρένας Χόπλαρου και του Γιώργου Στόγια*

Η Ρένα Χόπλαρου και ο Γιώργος Στόγιας βρέθηκαν στην Αθήνα και συζητούν περί ηθικής και φιλοσοφίας στο σύγχρονο κόσμο με τον καθηγητή Φιλοσοφίας του Τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης του Πανεστημίου Αθηνών, Στέλιο Βιρβιδάκη.

Ο καθηγητής Στέλιος Βιρβιδάκης

Τι είναι η εφαρμοσμένη ηθική;

Ερ.: *Διδάσκετε μεταξύ άλλων εφαρμοσμένη ηθική φιλοσοφία. Μπορείτε να μας μιλήσετε λίγο για αυτόν τον κλάδο της φιλοσοφίας;*

Σ.Β: Τα τελευταία χρόνια, διακρίνουμε την εφαρμοσμένη ηθική ως ειδικό κλάδο της ηθικής φιλοσοφίας. Η εφαρμοσμένη ηθική έχει άμεση πρακτική κατεύθυνση και πρακτικό προσανατολισμό. Βέβαια, από την αρχαιότητα αναγνωριζόταν ότι η ηθική φιλοσοφία ενδιαφέρεται ουσιαστικά για την πράξη. Στον Αριστοτέλη είναι σαφές ότι μελετάμε την ηθική όχι «θεωρίας ένεκεν» αλλά «ίνα αγαθοί γενώμεθα». Είναι σαφές ότι έχει στο νου του τον πρακτικό στόχο της φιλοσοφικής μελέτης της ηθικής. Άρα η ηθική φιλοσοφία πρέπει σε τελευταία ανάλυση να οδηγείται σε κάποια μορφή εφαρμογής ή πρακτικού αποτελέσματος. Όμως οι πρακτικές λύσεις που προτείνει βασίζονται σε συγκεκριμένες κανονιστικές θεωρίες, όπως ο ωφελιμισμός, η καντιανή θεωρία και η αριστοτελική αρετολογική θεωρία. Η φιλοσοφική ενασχόληση με το πώς οι αρχές τέτοιων θεωριών μπορούν να εφαρμοστούν στην πράξη έχει περιγραφεί ως εφαρμοσμένη ηθική.

Ερ.: *Θα μας αναφέρετε κάποια παραδείγματα ζητημάτων με τα οποία καταπιάνεται η εφαρμοσμένη ηθική;*

Σ.Β: Κατ'αρχάς με συγκεκριμένα διλήμματα που έχουν να κάνουν μεταξύ άλλων με την ευθανασία, τις αμβλώσεις, τη θανατική ποινή, την ελευθερία της έκφρασης. Επίσης ασχολείται με προβλήματα που αφορούν την ηθική του πολέμου και την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, τις σχέσεις μας με το φυσικό περιβάλλον, που ενδιαφέρουν και την οικολογία, την ηθική των επιχειρήσεων και τις σχέσεις τους με την κοινωνία, και με την κατάρτιση των δεοντολογικών κωδίκων διαφόρων επαγγελμάτων, όπως για παράδειγμα, η ιατρική ηθική, η ηθική των δικηγόρων, η δημοσιογραφική ηθική, κλπ. Ο κλάδος, που γνωρίζει τελευταία ιδιαίτερη ανάπτυξη και μπορεί ίσως να θεωρηθεί ως κυρίαρχος κλάδος της εφαρμοσμένης ηθικής είναι η βιοηθική. Διαφοροποιείται από την ιατρική ηθική, όπου αντιμετωπίζουμε διλήμματα κυρίως της ιατρικής πρακτικής, και αφορά τις εφαρμογές της σύγχρονης βιολογίας, την κλωνοποίηση, την παρέμβαση στο γονιδίωμα, τη γενετική τροποποίηση οργανισμών κλπ. Ασχολείται με τους ηθικούς προβληματισμούς που προκαλούνται και αναπτύσσονται εξαιτίας των νέων επιστημονικών δυνατοτήτων.

Για αρκετά από τα θέματα που εξετάζονται στο χώρο της εφαρμοσμένης ηθικής μπορεί να σχηματίσει κανείς μια σαφέστερη αντίληψη διαβάζοντας τα άρθρα στο σχετικό αφιέρωμα του τελευταίου τεύχους του περιοδικού Cogito που μόλις κυκλοφόρησε.

Η σταδιακή αυτονομία της ηθικής φιλοσοφίας από τη θρησκεία

Ερ.: *Για τους περισσότερους ανθρώπους στα περισσότερα μέρη της γης παλαιότερα αλλά και σήμερα η ηθική περνάει ή διδάσκεται μέσω της θρησκείας. Πώς η ηθική φιλοσοφία αντιλαμβάνεται και προσεγγίζει διαφορετικά την ηθική σε σχέση με τη θρησκεία;*

Σ.Β: Με την προοδευτική εκκοσμίκευση του δυτικού πολιτισμού και η ηθική φιλοσοφία απογαλακτίστηκε από τη θρησκεία. Αποκόπηκε από τις οποιεσδήποτε θρησκευτικές της καταβολές, χωρίς βέβαια αυτή η απομάκρυνση να είναι πάντοτε απόλυτη, και απέκτησε αυτονομία. Για τους πιο παραδοσιακούς και συντηρητικούς ηθικούς και πολιτικούς φιλοσόφους αυτό δεν ήταν καλό. Πολλοί εξακολουθούν να πιστεύουν ότι η ηθική φιλοσοφία πρέπει να ξαναβρεί τις θρησκευτικές τις ρίζες γιατί χωρίς αυτές οι ηθικές αξίες μένουν ξεκρέμαστες. Θεωρούνται αθεμελίωτες. Σας θυμίζω την περίφημη άποψη που διατυπώνεται στο μυθιστόρημα του Ντοστογιέφσκι Αδερφοί Καραμαζώφ: «Εάν δεν υπάρχει Θεός, όλα επιτρέπονται».

Φυσικά, στην αντίπερα όχθη υπάρχει η ορθολογιστική παράδοση στην ηθική φιλοσοφία, δηλαδή οι ηθικοί φιλόσοφοι που πίστευαν στη

δύναμη του Πρακτικού Λόγου από τον Σωκράτη και τον Αριστοτέλη έως τον Καντ και τον Τζων Στιούαρτ Μιλ. Αυτοί υποστήριξαν ότι η ηθική δικαιολόγηση των πεποιθήσεών μας περί του πρακτέου μπορεί να επιδιωχθεί χωρίς την άμεση αναφορά σε κάποια υπερβατική πηγή, στο Θεό και σε κάποιο θρησκευτικό, δογματικό σύστημα. Πίστευαν δηλαδή ότι ο ανθρώπινος Λόγος μπορεί να υπαγορεύσει καθήκοντα, αρετές και αρχές από μόνος του. Βέβαια, η μεγάλη τομή στην ηθική φιλοσοφία όπου αυτό είναι πραγματικά σαφές και κατοχυρωμένο, εάν βέβαια πέτυχε αυτή η κατοχύρωση είναι άλλο ζήτημα, είναι η φιλοσοφία του Καντ. Ο Καντ δίκαια πιστεύω περηφανεύεται πως υπήρξε ο πρώτος φιλόσοφος που απερίφραστα υποστήριξε ότι η πηγή της ηθικότητας βρίσκεται στον ανθρώπινο Ορθό Λόγο, ο οποίος είναι στενά συνδεδεμένος με την ανθρώπινη ελευθερία, και ότι οποιαδήποτε ηθική δεν θεμελιώνεται και δεν ανάγεται απευθείας στον Ορθό Λόγο είναι ετερόνομη. Για τον Καντ, κάθε ηθική, είτε φυσιοκρατική, δηλαδή κάθε ηθική που προσπαθεί να αναγάγει τη ρύθμιση της πράξης στα ανθρώπινα ένστικτα και γενικότερα στα φυσικά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης ύπαρξης, ή, αντίθετα, σε κάποια υπερφυσική πηγή, όπως η θεία βούληση, είναι ετερόνομη και πρέπει να απορριφθεί. Ο δρόμος τον οποίο άνοιξε ο Καντ αποτελεί μια βασική κατεύθυνση της ηθικής της νεωτερικότητας, η οποία έπαιξε αποφασιστικό ρόλο και στη θεωρητική σύλληψη της εκκοσμίκευσης, δηλαδή στην κατανόηση των κοινωνιών μας ως συγκροτημένων και θεσμοθετημένων ανεξάρτητα από οποιαδήποτε θρησκευτική διάσταση.

Ερ.: *Μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα να μάθουμε πώς η εφαρμοσμένη ηθική συνδέεται με ζητήματα ατομικών δικαιωμάτων, πράγμα το οποίο μας απασχολεί σε αρκετά μεγάλο βαθμό σε αυτό το τεύχος.*

Σ.Β: Όταν προσεγγίζουμε συγκεκριμένα προβλήματα της εφαρμοσμένης ηθικής πρέπει να κατανοούμε ότι η μελέτη τους δεν μπορεί να απομονωθεί τελείως από θεωρήσεις περισσότερο πολιτικές και νομικές. Είναι προφανές για όποιον μελετά αυτό το χώρο ότι η εφαρμοσμένη ηθική συνδέεται άμεσα ή έμμεσα και με ζητήματα πολιτικής φιλοσοφίας και φιλοσοφίας του δικαίου, δηλαδή ζητήματα που αφορούν τους πολιτικούς και νομικούς θεσμούς της πολιτείας. Η εφαρμοσμένη ηθική, προσπαθώντας να περιγράψει και να παρέμβει στη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων, πρέπει οπωσδήποτε να αναγνωρίσει το κανονιστικό status των ατομικών δικαιωμάτων. Τον ηθικό φιλόσοφο τα δικαιώματα αυτά δεν τον ενδιαφέρουν μόνο ως πολιτικά δικαιώματα. Τον ενδιαφέρει περισσότερο η βαθύτερη δικαιολόγηση και θεμελίωσή τους. Υπάρχουν βεβαίως ηθικοί φιλόσοφοι που δε δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στα δικαιώματα, αλλά ορισμένοι τονίζουν όλο και περισσότερο την ουσιαστική σημασία τους. Η αγαπητή συνάδελφος Καθηγήτρια Μυρτώ Δραγώνα-Μονάχου, που έχει γράψει εκτενώς για αυτό το θέμα, έχει υποστηρίξει ότι μια οικουμενική ηθική στην εποχή μας, μινιμαλιστική εφόσον αποτελεί ένα ελάχιστο κανονιστικό πυρήνα δεκτό από όλους, αλλά και αρκετά ισχυρή για να συμβάλει αποφασιστικά στην ηθική ρύθμιση των πράξεων, πρέπει να στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό και σε κάποια θεωρία ατομικών δικαιωμάτων.

La response imprevue 1933 (Η αναπάντεχη απάντηση)

Είναι όλα τα ηθικά κριτήρια σχετικά;

Ερ.: *Μιλήσατε για ένα minimum το οποίο πρέπει να είναι κανονιστικό για όλες τις κοινωνίες. Όμως κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών μαθαίνουμε ότι πολλές φορές ο λόγος μας έχει σχέση με μια αποικιακού τύπου κυριαρχία και ότι ο κάθε πολιτισμός έχει μια διαφορετικότητα. Διαμορφώνει και παράγει διαφορετικές ηθικές αξίες. Αυτό δεν οδηγεί σε ένα σχετικισμό; Μπορούν να υπάρξουν κάποιες γενικευμένες οικουμενικές αξίες που να εφαρμοστούν παντού ή είναι σωστότερο να εξετάζουμε την κάθε περίπτωση μέσα στο συγκεκριμένο της πλαίσιο;*

Σ.Β: Το ζήτημα που προβάλλετε εδώ δεν αφορά μόνο την ηθική αλλά και την πολιτική φιλοσοφία και το δίκαιο σε πλανητικό επίπεδο. Στο μέτρο που η πολιτική φιλοσοφία μπορεί να νοηθεί ως ένα πεδίο διευθέτησης συγκρούσεων και επιδίωξης της αρμονικής κατά το δυ-

Από το βιβλίο του *Haigaz Mangolan 1907-1970*

νατόν συνύπαρξης των ανθρώπων μέσα σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, αλλά και μέσα σε μια παγκόσμια κοινωνία των εθνών, ανακύπτουν σοβαρά διλήμματα, ενδεχομένως και παράδοξα, που αφορούν την πραγμάτωση των βασικών μας αξιών. Συμφωνώ πως υπάρχει ένας μεγάλος βαθμός σχετικότητας και τοπικού χαρακτήρα των πολιτιστικών αντιλήψεων, παραδόσεων και πεποιθήσεων. Και αυτές πρέπει να τις σεβαστούμε, εφόσον όμως δεν απειλούν τον πυρήνα ορισμένων στοιχειωδών, καθολικών αρχών ειρηνικής συνύπαρξης. Το ερώτημα είναι πώς οι δικές μας αντιλήψεις περί του αγαθού μπορούν, αν όχι να συμφιλιωθούν, να μην συγκρούονται καταστροφικά με ξένες ή ριζικά διαφορετικές από τις δικές μας.

Εδώ θα έπρεπε να κάνω μια διάκριση η οποία είναι σημαντική και για την ηθική και για την πολιτική φιλοσοφία, που ισχύει όταν μιλάμε για μια τοπική κοινωνία αλλά και όταν αναφερόμαστε σε μια κοινωνία των εθνών. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι υπάρχουν δύο βασικές, διαφορετικές έννοιες με τις οποίες ασχολείται η ηθική φιλοσοφία. Η έννοια του αγαθού, που αφορά συγκεκριμένες αξίες και αντιλήψεις για το πώς είναι καλό να ζει κανείς, σε τι συνίσταται μια καλή ζωή. Υπάρχει όμως και η έννοια του ορθού, που αφορά τις σωστές διαδικασίες και τους κανόνες για τη διευθέτηση των ανθρώπινων σχέσεων.

Οι ηθικοί φιλόσοφοι της νεωτερικότητας στους οποίους αναφέρθηκα προηγουμένως, όπως ο Καντ και όσοι στο χώρο της πολιτικής φιλοσοφίας εμπνέονται από την παράδοση του φιλελευθερισμού, δίνουν ιδιαίτερη έμφαση σε ορισμένες κοινές αντιλήψεις περί του ορθού και αφήνουν μεγάλα περιθώρια πλουραλισμού στις αντιλήψεις περί αγαθού. Τι εννοώ με αυτό; Σε μια κοινωνία και σε μια κοινωνία των εθνών θα έπρεπε να υπάρχει η δυνατότητα για τα διάφορα άτομα, εθνικές και κοινωνικές ομάδες και λαούς να μπορούν να καλλιεργούν και να εφαρμόζουν τις αντιλήψεις τους για το τί είναι καλή ζωή, για το πώς να ζει κανείς για να ζει καλά. Ταυτόχρονα όμως, οφείλουν να αποδέχονται έναν ελάχιστο κοινό παρανομαστή ορθότητας των διαδικασιών συνεργασίας, συνεννόησης, συναίνεσης και ανοχής του διαφορετικού. Χωρίς αυτές θα προέκυπτε χάος. Εκείνο που μας έχει διδάξει η ανθρώπινη ιστορία είναι ότι, παρά τις μεγάλες αποκλίσεις στις αντιλήψεις για το πώς πρέπει να ζει κανείς, οι άνθρωποι μπορούν να συμφωνήσουν, θεωρητικά τουλάχιστον, στην ανοχή του διαφορετικού και σε κάποιες ελάχιστες διαδικασίες που εξασφαλίζουν την ειρηνική και αρμονική συνύπαρξή τους.

Ερ.: *Μιλήσατε στην αρχή της τοποθέτησής σας για κάποια παράδοξα...*

Σ.Β: Βέβαια, εδώ υπάρχουν παράδοξα και έρχομαι αμέσως σε αυτά. Τι πρέπει να κάνουμε όταν καταδικάζουμε έντονα κάποιο τρόπο ζωής που, για παράδειγμα, καταπιέζει πάρα πολύ τις γυναίκες σε μια ξένη προς εμάς κοινωνία; Τι πρέπει να κάνουμε εάν αισθανόμαστε μέσα μας, με βάση τις δικές αντιλήψεις, όχι μόνο τη διάθεση αλλά και την υποχρέωση να παρέμβουμε για να διορθώσουμε κάτι που θεωρούμε εσφαλμένο; Δεν έχει βρεθεί απόλυτα ικανοποιητική απάντηση για το αν εμείς, του δυτικού πολιτισμού, δικαιούμαστε ή έχουμε και την υποχρέωση να παρέμβουμε, και σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο σε αυτές τις κοινωνίες όπου πιστεύουμε ότι σύμφωνα με τις δικές μας αντιλήψεις περί δικαίου σημειώνονται σοβαρότατες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως, για παράδειγμα, σε κάποιες αφρικανικές ή ασιατικές χώρες. Κινδυνεύουμε να κατηγορηθούμε, όπως υπαινιχθήκατε πριν, για δυτικοκεντρική υποκρισία τη στιγμή που έχουμε εκμεταλλευτεί και ενδεχομένως συνεχίζουμε με διαφορετικούς τρόπους να εκμεταλλευόμαστε τις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Ας μην ξεχνάμε ότι τα δυτικά κράτη είχαν επιβάλλει αποικιοκρατικά καθεστώτα σε αυτούς τους λαούς για πολλούς αιώνες, και θα μπορούσε να υποτεθεί ότι η επιβολή των δικών μας πολιτιστικών προτύπων διευκολύνει νέες μορφές εκμετάλλευσης.

Στο βαθμό όμως που είμαστε ειλικρινείς, πιστεύω ότι πρέπει να επιδιώκουμε με ειρηνικό τρόπο τη στοιχειώδη συναίνεση λαών με διαφορετικές κοσμοαντιλήψεις, σε μια κατεύθυνση εναρμόνισης με τις αρχές που πρεσβεύουμε. Η βασική ιδέα πολλών ηθικών φιλοσόφων που αποβλέπουν στην οικουμενικότητα είναι μια αντίληψη δικαιωμάτων και ηθικών αρχών που θα μπορούσε να εξασφαλίσει τη συναίνεση ακόμα και πολιτισμών πολύ διαφορετικών από τον δικό μας, τουλάχιστον όσον αφορά την ορθότητα των διαδικασιών και των κανόνων που ρυθμίζουν αμοιβαία τις πολύμορφες σχέσεις μας. Μπορεί αυτό να αφήνει σε μεγάλο βαθμό ελεύθερο το πεδίο επιδίωξης ιδεωδών του αγαθού που μπορεί να ποικίλλουν από κοινωνία σε κοινωνία.

Ο ακραίος σχετικισμός φαίνεται πως δεν μπορεί να υποστηριχθεί. Όσοι προτείνουν την αρχή της ουδετερότητας ως οικουμενική αρχή, ενώ ταυτόχρονα υιοθετούν ένα τέτοιο σχετικισμό, αυτοαναιρούνται. Εδώ χρησιμοποιώ ένα κλασικό επιχείρημα, γνωστό από την αρχαιό-

τητα, το επιχείρημα της αυτοαναίρεσης του σχετικισμού. Η προβολή μιας σχετικιστικής θέσης με αξιώσεις καθολικής ισχύος είναι λογικά προβληματική. Αυτό όμως που σήμερα γίνεται ευρέως αποδεκτό είναι ένας μεγάλος βαθμός πλουραλισμού, όπου πλουραλισμός είναι η αναγνώριση διαφορετικών αξιών, ασύμμετρων αξιών για το ποια είναι η καλή ζωή, αλλά που, όπως στο πεδίο των ανθρώπινων σχέσεων και της συνεργασίας μεταξύ κοινωνιών, επιτρέπει την αποδοχή ορισμένων κοινών, στοιχειωδών αντιλήψεων ορθότητας.

Παγκόσμια προβλήματα και κοντόθωρες πολιτικές

Ερ.: *Μπορείτε να μας αναφέρετε ένα δύο ζητήματα που έχουν απασχολήσει την εφαρμοσμένη ηθική σε πλανητικό επίπεδο;*

Σ.Β: Η αμερικανική κυβέρνηση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα εσφαλμένης αντιμετώπισης σε πλανητικό επίπεδο, από τη σκοπιά της περιβαλλοντικής ηθικής, από τη στιγμή που δεν έχει δεχθεί περιορισμό των καυσαερίων και των ρύπων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Έχει μια κοντόθωρη πολιτική η οποία λέει ότι για τα επόμενα 20-30 χρόνια οι αμερικανικές εταιρείες δεν θα αλλάξουν τις πρακτικές τους και ότι η χώρα βρίσκεται σε μια τροχιά ανάπτυξης, την οποία δεν επιτρέπεται να σταματήσει η διεθνής κοινότητα εν ονόματι του κινδύνου της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Σε αυτόν τον τομέα είναι απαράδεκτοι. Εδώ είναι σαφές ότι ηθικά έχουν λάθος όσοι αμερικανοί επίσημοι υποστηρίζουν τη συγκεκριμένη τοποθέτηση.

Ένα ηθικό δίλημμα τίθεται για τις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως η Ινδία. Η εκβιομηχάνιση και βελτίωση των συνθηκών ζωής με τη βοήθεια της τρέχουσας τεχνολογίας συνεπάγεται δυστυχώς και περισσότερη μόλυνση και καταστροφή του περιβάλλοντος. Και το ερώτημα είναι εάν θέλεις να αποκτήσουν οι άνθρωποι αυτοί ψυγεία, αναγκαία για τη συντήρηση των τροφών, από τη στιγμή που ξέρεις ότι αυτά τα ψυγεία θα οδηγήσουν σε επιδείνωση του φαινόμενου του θερμοκηπίου και ενδεχομένως θα συμβάλλουν στην οικολογική καταστροφή του πλανήτη. Εδώ ανακύπτει ένα πραγματικά σοβαρό ηθικό δίλημμα. Τι κάνεις σε αυτήν την περίπτωση, όπου απ' τη μια μεριά, θέλεις να βοηθήσεις αυτούς τους πληθυσμούς και από την άλλη, πρέπει να προστατεύσεις το περιβάλλον; Η απάντηση προφανώς είναι να αναπτυχθεί κατάλληλη τεχνολογία και να γίνουν επενδύσεις που να είναι φιλικές προς το περιβάλλον και να μπορέσεις και αυτούς να βοηθήσεις και το περιβάλλον να προστατεύσεις. Αυτό κοστίζει πολύ ακριβά. Απέναντι σε τέτοια διλήμματα και προβλήματα η ηθική φιλοσοφία δυστυχώς σηκώνει τα χέρια ψηλά υπό την έννοια ότι στο πρακτικό επίπεδο δεν μπορεί να επιβάλει τίποτα. Αυτά τα ζητήματα είναι πολιτικά.

Ελευθερία της έκφρασης: ηθικά και πολιτικά διλήμματα

Ερ.: *Εάν οι επενδύσεις ήταν στον τομέα της έρευνας τότε θα μπορούσαμε πιο εύκολα να βρίσκαμε λύσεις. Ας προχωρήσουμε όμως τώρα, πιο συγκεκριμένα σε πιο κοντινά θέματα που άπτονται της καθημερινότητάς μας.*

Σ.Β: Ας επισημάνουμε σ'αυτό το σημείο ότι η εφαρμοσμένη ηθική έχει βοηθήσει πολύ στην εκλέπτυνση των εννοιολογικών εργαλείων και των αναλύσεων που διεξάγονται στο πλαίσιο εθνικών και διεθνών επιτροπών. Δηλαδή στις Επιτροπές Βιοηθικής και στις Επιτροπές Δεοντολογίας διαφόρων επαγγελμάτων η εφαρμοσμένη ηθική καλείται να παίξει ένα σημαντικό ρόλο όπως σας είπα για την εκλέπτυνση και την επεξεργασία των εννοιολογικών εργαλείων που χρησιμοποιούμε όταν αναλύουμε αυτά τα προβλήματα, αλλά και για τη βαθύτερη δικαιολόγηση των αρχών που εφαρμόζουμε.

Να σας φέρω ένα παράδειγμα που το συζητάμε πολύ συχνά σε μαθήματα εφαρμοσμένης ηθικής. Εάν έχουμε να αποφασίσουμε για την προστασία των δικαιωμάτων έκφρασης κάποιου καλλιτέχνη που δημιουργεί ένα προκλητικό έργο, θεωρούμενο από πολλούς ως άσεμνο ή ασεβές το ερώτημα είναι: θα λάβουμε υπόψη μας, κατά πρώτη προτεραιότητα το συνταγματικό δικαίωμα έκφρασης του καλλιτέχνη, τα δικαιώματα του κοινού που ενδεχομένως θα προσβληθεί από αυτή την έκφραση του καλλιτέχνη, την κοινή γνώμη βάσει μιας ερμηνείας της αρχής της ωφέλειας σύμφωνα με την οποία πρέπει να μεγιστοποιούμε την ευχαρίστηση του μεγαλύτερου αριθμού ανθρώπων; Πώς θα ιεραρχήσουμε τις διάφορες αρχές που μπορούμε να επικαλεστούμε και που ενδεχομένως συγκρούονται; Οι φιλόσοφοι εδώ συναντούν τους προβληματισμούς νομικών, δικαστών, πολιτικών, οι οποίοι έχουν και την ευθύνη της πιο άμεσης ρύθμισης των προβλημάτων που παρουσιάζονται.

Ερ.: *Από την άλλη μεριά μπορεί μια άποψη η οποία πιθανόν να προσβάλει την κοινή γνώμη να πλουτίσει το δημόσιο διάλογο.*

Σ.Β: Αυτό γίνεται γενικότερα δεκτό στις δημοκρατικές, φιλελεύθερες κοινωνίες, όπου προστατεύεται η έκφραση απόψεων μειονοτικών ομάδων.

Ερ.: *Μειονοτικές ομάδες είναι όμως και οι ακροδεξιές ή ακροαριστερές οργανώσεις που στέλνουν προκηρύξεις στον τύπο ή γενικότερα ζητάνε πρόσβαση στα ΜΜΕ.*

Σ.Β: Η αμερικανική ηθική και πολιτική θεωρία έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με αυτά τα ζητήματα γιατί εκεί επικρατεί μια πολύ φιλελεύθερη άποψη στα δικαστήρια όπου έχουν παρθεί αποφάσεις σαφώς φιλελεύθερες. Έχει επιτραπεί στον εκδότη πορνογραφικών εντύπων Λάρυ Φλιντ να εκφράζει έμπρακτα τις αντιλήψεις του περί του τί είναι ωραίο και ελκυστικό, δημοσιεύοντας φωτογραφικό υλικό που σε πολλούς προκαλεί αηδία.

Σε άλλες περιπτώσεις, έχει επιτραπεί σε μέλη νεοναζιστικής οργάνωσης να διαδηλώσουν σε εβραϊκή συνοικία όπου κατοικούσαν επιβιώσαντες από τα στρατόπεδα της χιτλερικής Γερμανίας και δεν έχει τιμωρηθεί το κάψιμο της αμερικανικής σημαίας, όπου ετίθετο και θέμα προσβολής εθνικών συμβόλων. Το αμερικανικό Ανώτατο Δικαστήριο συχνά αποφασίζει υπέρ της ελευθερίας της έκφρασης ατόμων και μικρών ομάδων και κατά της προστασίας των ευαισθησιών μεγάλων μερίδων του πληθυσμού.

Ερ.: *Αυτό δεν συμβαίνει στην Ελλάδα. Το αντίθετο συμβαίνει.*

Σ.Β: Έχετε δίκιο. Στην Ελλάδα, το βιβλίο του συνταγματολόγου Σταύρου Τσακυράκη Θρησκεία κατά Τέχνης (Εκδόσεις Πόλις, 2005) εξετάζει ανάλογες ελληνικές δικαστικές αποφάσεις. Στις περισσότερες περιπτώσεις έχει ληφθεί υπόψη από τα δικαστήρια και από τη νομική μας παράδοση περισσότερο η ευαισθησία και το ενδεχόμενο προσβολής εκείνων οι οποίοι θίγονται από τέτοιου είδους αντιμετωπίσεις του θρησκευτικού ή του εθνικού αισθήματος. Αυτό έχει να κάνει με μια ευρύτερη συναίνεση, καλώς ή κακώς, της ελληνικής κοινωνίας, μιας πλειοψηφίας, αν θέλετε, που εγώ θα την χαρακτήριζα συντηρητική. Δηλαδή επιβάλλεται η προστασία κάποιων αξιών που θεωρούνται απαράβατες και ιερές και η προσβολή των οποίων πιστεύεται ότι θίγει το βαθύτερο αξιακό πυρήνα της ταυτότητάς μας. Να θυμίσω ενδεικτικά την απαγόρευση της προβολής της ταινίας του Μάρτιν Σκορτσέζε, *Ο Τελευταίος Πειρασμός*, την πρωτόδικη απόφαση κατά της αναφοράς της μειωτικής χρήσης της λέξης «Βούλγαρος» για να χαρακτηριστούν οι οπαδοί του ΠΑΟΚ Θεσσαλονίκης στο λεξικό Μπαμπινιώτη, και την αφαίρεση έργου προσβλητικού για τη χριστιανική θρησκεία από την έκθεση Outlook.

Από την άλλη πλευρά, υπάρχει στην Ελλάδα μια ομάδα διανοουμένων και στοχαστών, νομικών, πολιτικών και ηθικών φιλοσόφων, όπως ο Τσακυράκης, ή ο κύκλος του περιοδικού *Ισοπολιτεία*, που το εκδίδουν φιλόσοφοι του Δικαίου, και ο συνάδελφος Φιλήμων Παιονίδης, που έχει εργαστεί συστηματικά πάνω σ' αυτό το θέμα, οι οποίοι έχουν υποστηρίξει τη φιλελεύθερη άποψη. Έχουν δώσει πολλούς αγώνες και κάποιους τους έχουν κερδίσει.

Ερ.: *Ως πολίτες έχουμε υποχρεώσεις απέναντι στο κράτος, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις οι πολιτικές πεποιθήσεις και τα «πιστεύω» ενός ατόμου συγκρούονται με τους κρατικούς νόμους. Έχουμε για παράδειγμα αντιρρησίες συνειδήσεως ή θρησκευτικές ομάδες οι οποίες αρνούνται τη μετάγγιση αίματος είτε στους ίδιους είτε στα παιδιά τους ενώ κινδυνεύει η ζωή τους. Μας βοηθάει καταρχήν η εφαρμοσμένη ηθική να αντιμετωπίσουμε τέτοια θέματα;*

Σ.Β: Και πάλι θέλω να ξεκαθαρίσω ότι εδώ και πάλι τα όρια μεταξύ εφαρμοσμένης ηθικής και πολιτικής φιλοσοφίας είναι δυσδιάκριτα, άρα αυτό που θα πω, θα μπορούσε να περιγραφεί ως απάντηση στο γενικότερο ερώτημα αν μας βοηθάει η φιλοσοφική σκέψη να απαντήσουμε τέτοια ερωτήματα. Η απάντησή μου είναι θετική, γιατί μας βοηθάει, πέρα από την εννοιολογική ανάλυση των συγκεκριμένων προβλημάτων, να κατανοήσουμε ποιες είναι εκείνες οι συνθήκες υπό τις οποίες θα μπορούσε να υπάρξει συναίνεση για το εάν είναι δικαιολογημένη μια πράξη πολιτικής ανυπακοής ή όχι.

Ας πάρουμε το πρώτο παράδειγμα που θέσατε. Υπάρχει μια πράξη πολιτικής ανυπακοής προς κάποια πολιτική απόφαση ή κρατική απόφαση, σε μια περίπτωση, ας πούμε, άδικου πολέμου. Ξεκινάει κάποιο κράτος ένα άδικο πόλεμο και ένας πολίτης πιστεύει ότι πρέπει να είναι αντιρρησίας συνείδησης. Η θεωρία του δίκαιου πολέμου, η οποία έχει προταθεί από ηθικούς και πολιτικούς φιλοσόφους μπορεί να δώσει ένα πρώτο, ορθολογικό έρεισμα, ηθικό αν όχι και νομικό, σε ανθρώπους οι οποίοι αρνούνται να επιτελέσουν μια πράξη, ας πούμε, να συμμετάσχουν σε μια γενοκτονία ή ακόμα να πολεμήσουν σε έναν άδικο πόλεμο.

Στην άλλη όμως περίπτωση που αναφέρατε για τους μάρτυρες του Ιεχωβά και για τη μετάγγιση αίματος τίθεται ένα άλλο ζήτημα. Στην περίπτωση της μετάγγισης αίματος αντιμετωπίζουμε μια μορφή πατερναλιστικής συμπεριφοράς από την πλευρά του κράτους ή του γιατρού, ο οποίος θα κάνει τη μετάγγιση, πράγμα το οποίο σημαίνει μια παρέμβαση, ενάντια στη θέληση του ενδιαφερομένου, για το υποτιθέμενο καλό του. Εκείνο το οποίο γίνεται δεκτό στη συγκεκριμένη περίπτωση της μετάγγισης είναι ότι ένας ενήλικος άνθρωπος, ο οποίος θεωρείται ότι έχει ορθολογική κρίση και αυτονομία, έχει το δικαίωμα να απαιτήσει να μη γίνει ιατρική παρέμβαση στο σώμα του. Διότι μπορεί να προτιμήσει για τους δικούς του λόγους, εφόσον γι' αυτόν η καλή ζωή σχετίζεται άμεσα με την υπακοή στα θελήματα του Θεού, όπως τα καταλαβαίνει ο ίδιος με τη θρησκευτική του πίστη, να μη δεχτεί να του γίνει μετάγγιση και να πεθάνει. Στην περίπτωση όμως που πρόκειται για το παιδί του, από τη στιγμή που το κράτος έχει υποχρέωση απέναντι σε όλους τους πολίτες και τα ανήλικα άτομα που δεν έχουν ακόμα τη δυνατότητα να αποφασίσουν μόνα τους, το κράτος πρέπει να παρέμβει, ενάντια στη θέληση του θρησκευόμενου ανθρώπου. Διότι η υποχρέωση προς έναν πολίτη υπερισχύει του δικαιώματος του πατέρα να ρυθμίζει τη ζωή του παιδιού του. Αυτά βέβαια είναι αρχές που έχουν παγιωθεί μέσα στις φιλελεύθερες κοινωνίες και υπάρχουν οριακές περιπτώσεις όπου δεν είναι απόλυτα σαφές τι θα πρέπει να κάνει το κράτος.

Έχουμε δικαίωμα στο θάνατο;

Ερ.: *Τι γίνεται στην περίπτωση όπου κάποιος θέλει να αυτοκτονήσει;*

Σ.Β: Πολλοί δέχονται πως ο γιατρός δεν έχει το δικαίωμα – ούτε βέβαια την υποχρέωση- να εμποδίσει κάποιον που επιθυμεί να αυτοκτονήσει, και δεν πάσχει από κατάθλιψη ή άλλη διαταραχή της βούλησης. Οσοι μάλιστα εγκρίνουν και την αυτοκτονία με ιατρική συνδρομή, που δεν απέχει πολύ από την εκούσια ευθανασία, σε καταστάσεις ανίατων ασθενειών όπου οι άνθρωποι υποφέρουν αβάσταχτα, θεωρούν αδικαιολόγητη οποιαδήποτε πατερναλιστική παρέμβαση του γιατρού για να σταματήσει τέτοιες αυτοκτονίες. Ασφαλώς και το ζήτημα της ευθανασίας είναι πολύ περίπλοκο. Συχνά στα μαθήματά μου, που είχα την ευκαιρία να διδάξω και στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, προβάλλω και προτείνω για συζήτηση μια εξαιρετική ταινία για αυτό το θέμα, την Η θάλασσα μέσα μου του Ισπανού Αλεχάντρο Αμενάμπαρ.

Ερ.: *Θα μπορούσαμε να συζητάμε μαζί σας για ώρες. Κατανοούμε ότι κάποια ζητήματα μόλις που τα αγγίξαμε και υπάρχουν και άλλα τα οποία δεν τα έχουμε θίξει καθόλου. Ήταν όμως μια πολύ κατατοπιστική συζήτηση και σας ευχαριστούμε πολύ για το χρόνο που μας αφιερώσατε.*

Σ.Β: Εγώ σας ευχαριστώ.

*** Εκπαιδευτικοί**

Rene Magritte, Lepont d´Heraclite. 1935

Η αναγκαιότητα της Βιοηθικής στη σύγχρονη εποχή

Της Ελένης Καλοκαιρινού*

Μετά τη σχετικά πρόσφατη είδηση ότι ο κυπριακής καταγωγής γενετιστής Παναγιώτης Ζαβός έχει ιδρύσει εταιρεία στη Λεμεσό η οποία ασχολείται με την ανθρώπινη κλωνοποίηση και τη δημιουργία εμβρύων για πειραματικούς σκοπούς, μια σειρά άλλων, παρόμοιων ειδήσεων, έχουν ακολουθήσει, όπως: Πετούν στην Κύπρο για επιλογή φύλου; (*Cyprus Mail,* 4 Νοεμβρίου 2006), ‘Εμβρυο από άνθρωπο και αγελάδα, Θέλουν να δημιουργήσουν υβρίδιο για παραγωγή βλαστοκυττάρων (*Ο Φιλελεύθερος*, 9 Νοεμβρίου 2006) κ.ά.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ειδήσεις αυτού του τύπου δημιουργούν ανάμικτα συναισθήματα: οι γενετιστές, αλλά και τα άτομα εκείνα που πάσχουν από μια σοβαρή, ανίατη ασθένεια, χαίρονται και επικροτούν τις δυνατότητες που μας παρέχουν οι σύγχρονες, γενετικές τεχνολογίες. Έτσι, για παράδειγμα, ο γνωστός νομπελίστας φυσικός Stephen Hawking, ο οποίος είναι καθηλωμένος στην αναπηρική καρέκλα από τα φοιτητικά του χρόνια, καθώς πάσχει από ένα είδος παράλυσης τού κεντρικού νευρικού συστήματος, υποστηρίζει την προεμφυτευτική γενετική διάγνωση για την πρόληψη και αποφυγή ανιάτων κληρονομικών ασθενειών. Από την άλλη πλευρά όμως, υπάρχουν εκείνοι οι οποίοι αισθάνονται φόβο και δέος μπροστά στις σύγχρονες γενετικές τεχνολογίες και τις δυνατότητες που διανοίγουν ενώπιον της ανθρωπότητας.

Ως συνέπεια αυτών των διαφωνιών και των αμφιγνωμιών έχει δημιουργηθεί μια νέα επιστήμη, η Βιοηθική, η οποία υπό την αυστηρή σημασία του όρου είναι η φιλοσοφική εξέταση των αρχών και των κανόνων που πρέπει να διέπουν τις επιστήμες και τις τεχνολογίες της ζωής. Ο όρος «Βιοηθική» συνελήφθη και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Αμερικανό ογκολόγο Van Reusselaer Potter, ο οποίος το 1970 εξέδωσε το άρθρο, «Βιοηθική, η επιστήμη της επιβίωσης», το οποίο ακολούθως, το 1971, συμπεριέλαβε στο βιβλίο του, *Βιοηθική, Γέφυρα στο Μέλλον*[1]. Δεν είναι τυχαίο ότι ο όρος αυτός δημιουργείται και συλλαμβάνεται τη δεκαετία του 1970, μια δεκαετία κατά την οποία οι γενετικοί πειραματισμοί γενικεύονται και, τελικά, στέφονται με επιτυχία με τη γέννηση του πρώτου παιδιού του δοκιμαστικού σωλήνα στην Αγγλία το 1978.

Από τότε η Βιοηθική έχει επιβληθεί ως η επιστήμη εκείνη η οποία παρακολουθεί από κοντά τους πειραματισμούς και τις εξελίξεις των

ιατρικών επιστημών και τεχνολογιών κα κυρίως μελετά τις συνέπειες που έχουν ή που μπορεί να έχουν για την ανθρώπινη κοινωνία στο σύνολό της. Με την έννοια αυτή, η Βιοηθική συχνά συγχέεται ή ταυτίζεται με την Ιατρική Ηθική, αν και όπως θα καταστεί σαφές, είναι πολύ ευρύτερη από εκείνη.

Υπό τη δεύτερη, την ευρύτερη σημασία της, η Βιοηθική θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι απορρέει από την Ηθική Φιλοσοφία, τον κλάδο εκείνο της Φιλοσοφίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ερωτημάτων που ανέκαθεν απασχολούσαν τον άνθρωπο και όχι ειδικά των προβλημάτων εκείνων που έχουν προκύψει από την ανάπτυξη των ιατρικών επιστημών και τεχνολογιών. Υπό την έννοια αυτή, η Βιοηθική είναι μια αρκετά παλαιά επιστήμη, αφού οι απαρχές της μπορούν να εντοπισθούν στον Όρκο του Ιπποκράτη και στις δεοντολογικές πραγματείες του Γαληνού και άλλων συγχρόνων τους ιατρών[2]. ‘Ετσι, για παράδειγμα, στον ‘Ορκο, ο Ιπποκράτης τίθεται, τόσον εναντίον της επικουρούμενης από τον ιατρό αυτοκτονίας, όσον και εναντίον της έκτρωσης, δύο θέματα τα οποία μέχρι σήμερα απασχολούν ευρέως, τόσο την Ιατρική, όσο και τη Βιοηθική, και τη Φιλοσοφία γενικότερα.

‘Εχοντας έτσι διευκρινίσει τις δύο σημασίες υπό τις οποίες χρησιμοποιείται ο όρος «Βιοηθική», εκείνο που μας ενδιαφέρει στη συνέχεια είναι να καθορίσουμε τα προβλήματα με τα οποία ασχολείται αυτή. Επειδή ο άνθρωπος είναι αφενός μεν ατομικός βιολογικός οργανισμός, αφετέρου δε μετέχει σ' αυτό που ονομάζουμε περιβάλλον ή φυσικός κόσμος και, συγχρόνως, είναι μέλος της οργανωμένης πολιτικής κοινωνίας, για το λόγο αυτό τα προβλήματα με τα οποία ασχολείται η Βιοηθική ταξινομούνται αντιστοίχως σε τρία επίπεδα. Στο πρώτο, το προσωπικό επίπεδο, η Βιοηθική ασχολείται με προβλήματα όπως είναι: οι αναπαραγωγικές τεχνολογίες, ο πειραματισμός πάνω σε ανθρώπινα έμβρυα και εμβρυϊκές σειρές κυττάρων, η θεραπευτική και η αναπαραγωγική κλωνοποίηση, η ευθανασία, η αυτοκτονία κ.λπ. Στο δεύτερο επίπεδο, το επίπεδο της φύσης, η Βιοηθική εξετάζει ερωτήματα όπως: τα κατεστραμμένα και απειλούμενα είδη και οικοσυστήματα, η βιοποικιλότητα, οι γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί, τα διαγονιδιακά ζώα και οργανισμοί, η μόλυνση του περιβάλλοντος, το πρόβλημα του θερμοκηπίου κ.ά. Και, τέλος, στο τρίτο, το πολιτικο-κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, η Βιοηθική ασχολείται με την πολιτική της υγείας και την κατανομή των περιορισμένων πόρων, με το κατά πόσον μια κοινωνία θα πρέπει να νομοθετεί σχετικά με τα θέματα που εκτείνονται από τις αναπαραγωγικές επιθυμίες των ατόμων μέχρι τις αποφάσεις που λαμβάνουν στο τέλος της ζωής, ιδίως σε μια φιλελεύθερη κοινωνία, με το κατά πόσον το κράτος θα πρέπει να ρυθμίζει τις βιοϊατρικές τεχνολογίες ή θα πρέπει να αφήνει την εκμετάλλευσή τους στην ιδιωτική πρωτοβουλία, πώς το κράτος θα πρέπει να διαχειρίζεται τις βιοτεχνολογίες αυτές ώστε να είναι σύμφωνες με τις ατομικές ελευθερίες, τα ιδιαίτερα συμφέροντα, τη δικαιοσύνη και την ισότητα, επίσης με το πρόβλημα της πείνας στον Τρίτο Κόσμο, με τη βιοτεχνολογική ανισότητα Βορά και Νότου κ.ά.

Αντιλαμβανόμεθα, επομένως, ότι η Βιοηθική δεν ασχολείται απλώς με τις προσωπικές επιλογές του κάθε ανθρώπου. Ασχολείται κυρίως με τις επιλογές που γίνονται και τις αποφάσεις που λαμβάνονται σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο και, υπό την έννοια αυτήν, είναι πιο ορθό να μιλάμε για Βιοπολιτική. ‘Οπως κατ' ανάλογο τρόπο, έχουμε οδηγηθεί να μιλάμε και για το Βιοδίκαιο, το δίκαιο εκείνο που έχει ως αντικείμενο τη συγκριτική μελέτη των σχετικών νόμων, συμβάσεων και διακηρύξεων που όλο και πληθαίνουν, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Η προϊστορία της Βιοηθικής μάς παραπέμπει σε μια σειρά διακηρύξεων τις οποίες εξέδωσαν ποικίλοι οργανισμοί, όπως είναι η Ουνέσκο, η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας κ.ά. Συνήθως, η απαίτηση για τη διατύπωση μιας διακήρυξης λαμβάνει χώρα μετά από κοσμοϊστορικά γεγονότα, όπως είναι, για παράδειγμα, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, και κυρίως σε περιόδους κατά τις οποίες η ανθρωπότητα αισθάνεται ότι οι πανανθρώπινες αξίες διακυβεύονται και απειλούνται εκ βαθέων. ‘Ετσι, μετά τους βαρβαρώδεις πειραματισμούς στους οποίους υπέβαλαν οι Ναζιστές, κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, τους κρατούμενους στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, εκδίδεται ο Κώδικας της Νυρεμβέργης (1946-7), ο οποίος ορίζει τους όρους κάτω από τους οποίους επιτρέπεται να διεξάγονται πειράματα πάνω στον άνθρωπο. Μέσα στο ίδιο πνεύμα κινείται και η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948). Πιο πρόσφατα παραδείγματα τέτοιων διακηρύξεων είναι η Διακήρυξη του Ελσίνσκι (1967), με την οποία η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας υπογραμμίζει τη σπουδαιότητα της επιστημονικής και ηθικής αξιολόγησης των ερευνητικών πρωτοκόλλων (1975), καθώς και την προστασία των ευάλωτων προσώπων (2000), η Οικουμενική Διακήρυξη της Ουνέσκο για το Ανθρώπινο Γονιδίωμα και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (1977), η Διεθνής Διακήρυξη της Ουνέσκο για τα Ανθρώπινα Γενετικά Δεδομένα (2003) και, μόλις πρόσφατα, η Οικουμενική Διακήρυξη της Ουνέσκο για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (2006).

Παράλληλα, ενώ οι παγκόσμιοι φορείς και οργανισμοί εξέδιδαν Συμβάσεις, Διακηρύξεις και Κώδικες οι οποίοι θα προστάτευαν τον άνθρωπο από τις κακές χρήσεις ή τις καταχρήσεις των επιστημονικών ερευνών και τεχνολογιών, έγινε αισθητή η έλλειψη -σε εθνικό επίπεδο- ενός φορέα ο οποίος θα επεξεργαζόταν τα δεδομένα των Συμβάσεων αυτών και θα τα προσάρμοζε στις ισχύουσες αρχές και αξίες κάθε κράτους. ‘Ετσι, άρχισε σιγά-σιγά να συλλαμβάνεται η ιδέα της ίδρυσης των Εθνικών Επιτροπών Βιοηθικής κάθε χώρας, παράλληλα με τις Επιτροπές Βιοηθικής που είχαν αρχίσει να ιδρύονται στα κατά τόπους ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα. Η Γαλλία είναι η πρώτη χώρα η οποία ιδρύει μια μόνιμη εθνική επιτροπή βιοηθικής (Comite Consultatif National d' Ethique pour les sciences de la vie et de la sante: Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή Ηθικής για τις επιστήμες της ζωής και της υγείας) το 1983. Το παράδειγμά της ακολουθούν σταδιακά και οι άλλες ευρωπαϊκές χώρες, και σήμερα Εθνικές Επιτροπές Βιοηθικής έχουν ήδη αρχίσει να ιδρύονται σε αρ-

Rene Magritte, Le village mental 1926
(Το χωριό του μυαλού)

Rene Magritte, Les Affinites Electives, 1933

κετές ασιατικές και αφρικανικές χώρες.

Η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής Κύπρου ιδρύθηκε με βάση τον Περί Βιοηθικής (Ίδρυση και Λειτουργία Εθνικής Επιτροπής) Νόμο του 2001, στελεχώθηκε και άρχισε τις εργασίες της τον Οκτώβριο του 2002. Αποτελείται από δεκατρία μέλη, συμπεριλαμβανομένου του Προέδρου και του Αντιπροέδρου, και στόχος της είναι η συνεχής και συστηματική παρακολούθηση, έρευνα και μελέτη των διαφόρων προβλημάτων που προκύπτουν από την εφαρμογή των ιατρικών τεχνολογιών και μάλιστα εκείνων που περιλαμβάνουν παρέμβαση στους ανθρώπινους ιστούς και στο ανθρώπινο γονότυπο. Με βάση τις αρμοδιότητες που της προσδίδει ο Νόμος, η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής Κύπρου (α) μπορεί να ιδρύει και να στελεχώνει τοπικές επιτροπές ηθικής οι οποίες έχουν ως μόνον έργο τη βιοηθική αξιολόγηση των ερευνητικών πρωτοκόλλων, ευρωπαϊκών και άλλων, τα οποία περιλαμβάνουν έρευνα σε ανθρώπινους ιστούς και το ανθρώπινο γονιδίωμα. Και (β) μπορεί να εκφέρει, να συντάσσει και να δημοσιεύει γνώμες σχετικά με τα προβλήματα που αναφύονται από την εφαρμογή των γενετικών τεχνολογιών.

Δεν θα μπορούσα να ολοκληρώσω τη σύντομη αυτή παρουσίαση της Βιοηθικής χωρίς να αναφέρω τη συνήθη κριτική η οποία ασκείται εναντίον της. Σύμφωνα με πολλούς, η Βιοηθική είναι μια συντηρητική επιστήμη, η οποία θέτει όρια και περιορισμούς στην εξέλιξη των ιατρικών επιστημών και τεχνολογιών και ως τέτοια δεν έχει τίποτα το θετικό να συνεισφέρει στο φιλοσοφικό και επιστημονικό λόγο. Κατ' ανάλογο τρόπο, ισχυρίζονται οι κριτικοί, οι Εθνικές Επιτροπές Βιοηθικής είναι όργανα σκοταδιστικά, ανάλογα με την Ιερά Εξέταση, τα οποία, όχι σπάνια, αποτελούν τροχοπέδη στην ιατρική επιστήμη και επομένως είναι καταδικαστέα.

Αρχίζοντας από τη δεύτερη κριτική, θα έλεγα ότι αυτή είναι άδικη. Οι Εθνικές Επιτροπές Βιοηθικής σε όλο τον κόσμο είναι πολυθεματικές, είναι στελεχωμένες με επιστήμονες που προέρχονται από όλα τα γνωστικά αντικείμενα και από όλους τους φορείς, έτσι ώστε να εκπροσωπείται η συγκεκριμένη κοινωνία όσο το δυνατόν πληρέστερα. Ειδικότερα, στην Εθνική Επιτροπή Βοηθικής της Κύπρου, συμμετέχουν νομικοί, θεολόγοι, κοινωνιολόγοι, φιλόσοφοι, ιατροί, γενετιστές κ.λπ. Στόχος της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής Κύπρου, και κατ' επέκταση όλων των Εθνικών Επιτροπών Βιοηθικής, είναι κατά την αξιολόγηση μιας νέας γενετικής τεχνολογίας, π.χ. της προεμφυτευτικής γενετικής διάγνωσης, να μην εφαρμόσει τυφλά τις κατευθυντήριες γραμμές που εκδίδουν οι Παγκόσμιοι Οργανισμοί ή η Ευρωπαϊκή 'Ενωση. Αλλά, σεβόμενη την αρχή της εντοπιότητας, δηλαδή τους κανόνες ηθικής και τα ήθη που επικρατούν στην Κύπρο του 21ου αι., να αξιολογήσει κατά πόσον η κυπριακή κοινωνία είναι έτοιμη και ώριμη να κάνει χρήση μιας τέτοιας τεχνολογίας, όπως είναι η προεμφυτευτική γενετική διάγνωση. 'Ισως γι' αυτό σε μερικούς μπορεί να φαίνεται ότι ο ρόλος των Εθνικών Επιτροπών Βιοηθικής είναι συντηρητικός. Διότι οι τελευταίες αυτές θα πρέπει να αποφασίσουν να επιτρέψουν ή να μην επιτρέψουν την εφαρμογή μιας γενετικής τεχνολογίας, λαμβάνοντας υπόψη τα ισχύοντα σε μια κοινωνία.

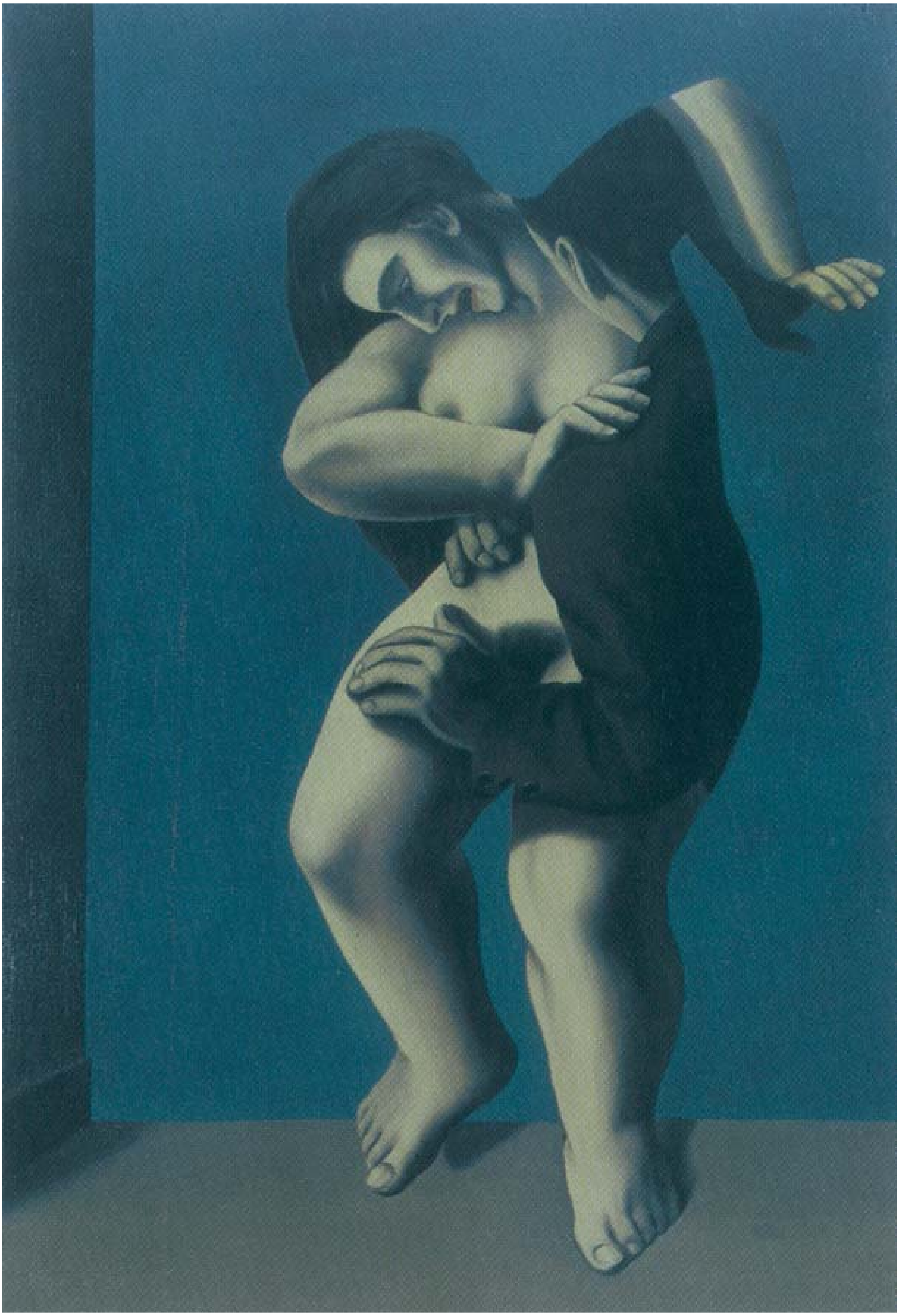
'Ομως, η Βιοηθική επιστήμη δεν περιορίζεται και δεν μπορεί να περιορίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο. Ο Βιοηθικός επιστήμονας, με άλλα λόγια ο ηθικός φιλόσοφος, αφού κατανοήσει πρώτα σε τι συνίσταται ακριβώς μια νέα γενετική τεχνολογία, ακολούθως καταθέτει τα συμπεράσματά του, τις συνέπειες δηλαδή, θετικές και αρνητικές, που θα έχει η εν λόγω γενετική τεχνολογία, εάν εφαρμοσθεί στην κοινωνία. 'Ετσι, για παράδειγμα, ενώ σύμφωνα με κάποιους ηθικούς φιλοσόφους, η τεχνολογία του καθορισμού των χαρακτηριστικών των εμβρύων, εάν εφαρμοζόταν σε μακροχρόνια βάση, θα μπορούσε να επιλύσει τις φυσικές και, κατ' επέκταση, τις κοινωνικές ανισότητες που υπάρχουν στη ζωή, ο Γερμανός φιλόσοφος Jurgen Habermas υποστηρίζει ότι οι σκόπιμες γενετικές επεμβάσεις, αν και θα επέφεραν μεγαλύτερη φυσική ισότητα, εντούτοις θα κατέστρεφαν την ισότητα του φυσικού δικαίου που υπάρχει. Μια ενδιάμεση θέση προτείνει ένας τρίτος φιλόσοφος, ο οποίος υποστηρίζει τη θετική επιλογή χαρακτηριστικών επί τη βάσει της αρχής της αναπαραγωγικής αγαθοεργίας, έστω κι αν κάτι τέτοιο οδηγεί στην κοινωνική ανισότητα. Η διαφορά του ρόλου που έχει μια Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής από τη μια και η Βιοηθική από την άλλη είναι, νομίζω, σαφής και διακριτή. Η πρώτη θα πρέπει να λάβει κάποιες αποφάσεις με βάση τα ισχύοντα σε μια κοινωνία, δηλαδή την πραγματικότητα. Η Βιοηθική επιστήμη, από την άλλη, είναι υποχρεωμένη να διερευνήσει όλες τις δυνατότητες, θετικές και αρνητικές, που διανοίγονται με την πιθανή εφαρμογή μιας γενετικής τεχνολογίας στην κοινωνία και να εκφέρει τα συμπεράσματά της. 'Ετσι, ενώ η πρώτη κινείται στο χώρο του πραγματικού, η δεύτερη στοχάζεται στο χώρο του δυνατού, λαμβάνοντας φυσικά υπ' όψη της και τα πραγματικά δεδομένα. Γι' αυτό, ούτε η δεύτερη, η Βιοηθική επιστήμη, θα πρέπει να συγχέεται με τη Βιοηθική συζήτηση που διεξάγεται εντός μιας Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής, επιπλέον δε ούτε ή μια ούτε η άλλη δεν μπορούν να κατηγορηθούν ως συντηρητικές ή σκοταδιστικές. Τέλος, μια Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής δεν κινδυνεύει να χαρακτηρισθεί ως συντηρητική αν λαμβάνει υπ' όψη ότι οι αποφάσεις που θα παίρνει δεν θα πρέπει να υπαγορεύονται αποκλειστικά από την πραγματικότητα, ότι οι πραγματικές κοινωνικές συνθήκες συνεχώς μεταβάλλονται και ότι η ανθρωπότητα έχει ενώπιόν της ένα ανοικτό μέλλον. Και, το σημαντικότερο, ότι μόνον ο ηθικός φιλόσοφος, δηλαδή ο ειδικός της Βιοηθικής, μπορεί να τη βοηθήσει να κατανοήσει και να συνυπολογίσει κατά τη λήψη των αποφάσεών της αυτό το ανοικτό μέλλον που όλοι έχουμε μπροστά μας.

***Επίκουρη Καθηγήτρια Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, Μέλος της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής Κύπρου**

Σημειώσεις

1. Van Reusselaer Potter, Bioethics, Bridge to the Future, Englewood Cliffs 1971

2. Αξίζει να μνημονευθεί η σύντομη πραγματεία του ιατροφιλοσόφου Γαληνού με τίτλο, Οτι ο αριστος ιατρος και φιλοσοφος, Scripta Minora, τ. II, Lipsiae 1891, σσ. 1-8 9

Rene Magritte, Les jours gigantesques, 1928

Θρησκευτική έκφραση και φιλελεύθερη ανοχή:
με αφορμή την απαγόρευση της μαντίλας στο γαλλικό σχολείο

Της Ρένας Χόπλαρου*

Πριν από περίπου ένα χρόνο μια έντονη συζήτηση είχε ξεσπάσει σε ολόκληρη την Ευρώπη με αφορμή αυτού που έμεινε γνωστό ως «η απαγόρευση της μαντίλας» από το γαλλικό δημόσιο σχολείο. Η ένταση της συζήτησης ήταν δικαιολογημένη γιατί το συγκεκριμένο θέμα παίζει με τα όρια που υπάρχουν μεταξύ της παραδοσιακής α - θρησκευτικότητας της Γαλλικής Δημοκρατίας και της αντι - θρησκευτικότητας. Ταυτόχρονα, δύο κρίσιμες έννοιες δοκιμάζονται στη συγκεκριμένη συζήτηση: «η ανοχή» και «η κοσμικότητα του κράτους». Και οι δύο αυτές έννοιες είναι πολύ αδύναμες στη δική μας κοινωνία.

Αρχικά υποστήριζα φανατικά την απόφαση της γαλλικής κυβέρνησης να απαγορεύσει με νόμο στους μαθητές/τριες των δημοσίων σχολείων να εμφανίζονται με σύμβολα και ενδυμασίες που υποδηλώνουν τη θρησκευτική τους πίστη. Η νομοθετική ρύθμιση είναι διατυπωμένη με ένα γενικό τρόπο και τονίζω ότι αναφέρεται σε όλες ανεξαιρέτως τις θρησκείες. Ουσιαστικά όμως προέκυψε όταν μουσουλμάνες μαθήτριες άρχισαν να εμφανίζονται στα δημόσια σχολεία της χώρας τους, φορώντας τις μαντίλες τους. Ταυτίστηκα με την απόφαση της γαλλικής κυβέρνησης γιατί θεώρησα ότι έτσι προστατεύει τον κοσμικό χαρακτήρα της δημόσιας εκπαίδευσης και διασφαλίζει τις αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο. Έχοντας μάλιστα κατά νου την έντονη εμπλοκή της Κυπριακής Εκκλησίας στα δημόσια πράγματα και τη διάχυτη παρουσία της στα σχολεία μας αναθάρρησα με το παράδειγμα, που δίνει η Γαλλία ως το κατεξοχήν κοσμικό κράτος στην Ευρώπη. Εκφράζει με τον πιο αποφασιστικό τρόπο την αρχή πως «το κράτος δεν πρέπει να θρησκεύεται». Συνεπές προς την αρχή αυτή, το γαλλικό σχολείο, ως ένα κρατικό ίδρυμα, θέτει το ζήτημα της θρησκευτικής παιδείας εκτός των στόχων της δημόσιας κρατικής εκπαίδευσης. Όποια οικογένεια στη Γαλλία θέλει να παρέχει στο παιδί της θρησκευτική εκπαίδευση μπορεί να το κάνει είτε στέλνοντάς το σε ιδιωτικό θρησκευτικό σχολείο είτε στα διάφορα οργανωμένα προγράμματα της Εκκλησίας στην οποία ανήκει, κάτι σαν το δικό μας το κατηχητικό. Στη Γαλλία βέβαια ο χώρος όπου γίνονται τα μαθήματα του «κατηχητικού» δεν είναι ποτέ το δημόσιο σχολικό κτήριο. Αυτό παραμένει αυστηρά ουδέτερο απέναντι σε όλες τις θρησκείες. Με βάση τέλος πάντων όλο το παραπάνω σκεπτικό η απαγόρευση ως προς τις μαντίλες μοιάζει δικαιολογημένη. Είναι όμως τόσο απλό το ζήτημα στη συγκεκριμένη περίπτωση;

Κάνοντας δεύτερες σκέψεις νομίζω ότι με τη συγκεκριμένη απαγόρευση της μαντίλας ο χαρακτήρας της γαλλικής εκπαίδευσης από α - θρησκευτικός διολίσθησε στον αντι -θρησκευτικό. Άλλο πράγμα να κρατάει η επίσημη κρατική εκπαίδευση μια ουδετερότητα απέναντι στα θρησκευτικά πιστεύω των μαθητών/τριών και άλλο πράγμα η μεταβολή ή η καταναγκαστική αποσιώπηση ή η απαγόρευση της έκφρασης των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων. Η γαλλική εκπαίδευση είναι συνεπής με τον εαυτό της όταν δεν επιτρέπει θρησκευτικά σύμβολα και εικόνες στις σχολικές αίθουσες και όταν δεν προπαγανδίζει υπέρ κανενός θρησκεύματος. Δεν είναι όμως από την άλλη πλευρά συνεπής ως προς τις φιλελεύθερες αξίες της δημοκρατίας όταν απαγορεύει στα άτομα να φέρουν θρησκευτικά σύμβολα που φανερώνουν την πίστη τους (μαντίλες, τουρμπάνια, φέσια, σταυρουδάκια, μπορσαλίνο, κτλ). Όταν το κάνει είναι σαν να παραβιάζει τους κανόνες της ατομικής ελευθερίας και έκφρασης τους οποίους υποτίθεται ότι διασφαλίζει με την αυστηρή προσήλωση στον πλήρη διαχωρισμό κράτους - εκκλησίας. Με άλλα λόγια στο γαλλικό σχολείο, όπως και σε όλα τα σχολεία, θα έπρεπε ο καθένας να μπορεί να είναι ό,τι θέλει, άθεος, μουσουλμάνος, χριστιανός, βουδιστής, κτλ. Κανείς δεν μπορεί να εκδιωχθεί από ένα δημόσιο χώρο εξαιτίας του ότι φέρει θρησκευτικά σύμβολα από τη στιγμή βέβαια που δεν χρησιμοποιεί τα σύμβολα αυτά για να προπαγανδίζει ή για να καταπιέζει τους υπόλοιπους. Γνωρίζω ότι είναι δύσκολο να τραβήξουμε τις κόκκινες γραμμές. Από ποιο σημείο και έπειτα η θρησκευτική έκφραση της μιας ομάδας γίνεται καταπιεστική για τους υπόλοιπους; Αλλά ποιος υποστηρίζει ότι η κατάκτηση μιας υψηλού επιπέδου ανεκτικής δημοκρατίας είναι εύκολη υπόθεση; Αυτός δεν είναι υποτίθεται ο πολυδιαφημισμένος στόχος των ευρωπαϊκών κρατών;

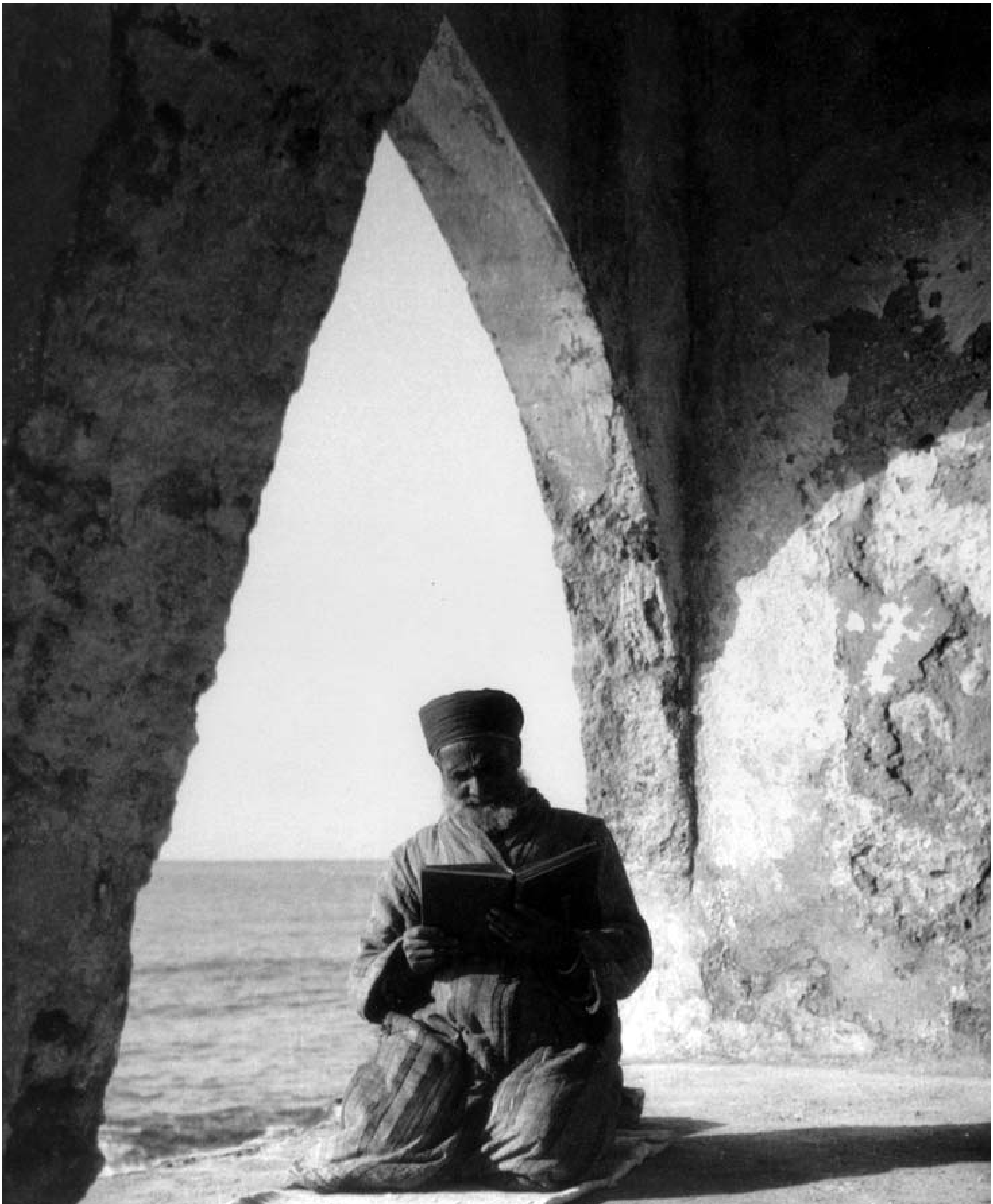
Ας δούμε όμως από κοντά δύο έννοιες που ίσως μας βοηθήσουν να φωτίσουμε καλύτερα τη συζήτηση που έχει ξεσπάσει, όχι μόνο στη Γαλλία αλλά σε ολόκληρη την Ευρώπη, με αφορμή τη χρήση της μαντίλας. Η πρώτη αφορά την ιδέα της ανοχής απέναντι στους άλλους. Ένα από τα βασικότερα προστάγματα της φιλελεύθερης κληρονομιάς και κατά την άποψή μου η πιο καίρια προσφορά της φιλελεύθερης σκέψης στο ζήτημα των ατομικών δικαιωμάτων, είναι η ανοχή απέναντι ακόμα και στους «αντιπαθείς άλλους». «Ένας συνειδητοποιημένος φιλελεύθερος δεν διώκει, δεν τιμωρεί όλους εκείνους που ζουν με τρόπους που θεωρεί κατακριτέους και που πιστεύουν σε ιδέες που η δική του κοσμοθεωρία ορίζει ως ανόητες, λανθασμένες, πολλές φορές και ενοχλητικές. Ένα άτομο με φιλελεύθερες αντιλήψεις ακόμα κι αν έχει τη δύναμη ή τα μέσα για να τιμωρήσει ή να διώξει τους διαφωνούντες με τις δικές του απόψεις συνειδητά δεν το κάνει. Αυτή είναι και η κρίσιμη διαφορά μεταξύ του ανέχομαι και του υπομένω ή του υφίσταμαι αναγκαστικά», τονίζει ο Φιλήμων Παιονίδης στο σχετικό με το θέμα μας άρθρο του στο φιλοσοφικό περιοδικό *Cogito* (Ιανουάριος 2005).

Ας έρθουμε τώρα στη δεύτερη έννοια που αφορά τον ορισμό της κοσμικής εκπαίδευσης. Κοσμική είναι η εκπαίδευση που δεν επιβάλλει στους μαθητές της κανένα θρήσκευμα. Δεν έχει υποχρεωτικές αλλά ούτε και προαιρετικές προσευχές και εκκλησιασμούς. Στο κοσμικό σχολείο δε βλέπεις πουθενά επίσημα θρησκευτικά σύμβολα και ονομασίες (π.χ. Δημοτικό Σχολείο Αποστόλου Ανδρέα). Οι μαθητές δεν υφίστανται καμία ευμενή ή δυσμενή διάκριση λόγω θρησκεύματος και τέλος τα θρησκευτικά μαθήματα, εάν διδάσκονται, έχουν εγκυκλοπαιδικό και όχι κατηχητικό χαρακτήρα. Εννοείται ότι για τα μαθήματα των θρησκευτικών δεν προαπαιτείται καμία ομολογία πίστεως από πλευράς των παιδιών. Όλα τα παραπάνω θεωρούνται απαράβατα χαρακτηριστικά για να μπορούμε να ορίζουμε μιαν εκπαίδευση ως κοσμική και όχι ως θρησκευτική - θεοκρατική. Απαράβατος ωστόσο κανόνας για την κοσμική εκπαίδευση είναι πως δεν στρέφεται κατά του προϋπάρχοντος θρησκευτικού φρονήματος των παιδιών και ούτε τους αναγκάζει να απαρνηθούν ή έστω να ντραπούν για την πίστη τους. Με άλλα λόγια η κοσμική εκπαίδευση δε σημαίνει ότι επιβάλλει την αθεΐα. Η αθεΐα δεν είναι συστατικό στοιχείο της φιλελεύθερης κοσμικής εκπαίδευσης αλλά ακόμη κι εάν ήταν, το να προσπαθήσει κανείς να την επιβάλλει με νομοθετικά και αστυνομικά μέτρα αυτόματα την ακυρώνει ως φιλελεύθερη.

Μήπως η Γαλλία στη συγκεκριμένη περίπτωση οχυρώνεται πίσω από την παραδοσιακή της θέση για το διαχωρισμό εκκλησίας - κράτους για να συγκαλύψει ένα αναδυόμενο κύμα ξενοφοβίας και μη ανεκτικότητας; Δεδομένου μάλιστα ότι το ζήτημα προέκυψε με το μουσουλμανικό θρήσκευμα, το οποίο δεν ταυτίζεται με εκείνο της πλειοψηφίας, δημιουργείται, νομίζω δικαιολογημένα, η ανησυχία ότι η

απόφαση της γαλλικής κυβέρνησης μπορεί να συνδέεται και με έναν υποβόσκων ρατσισμό. Τέλος μένει ανοιχτό το ερώτημα: Θα παραμείνουν αμόρφωτες όσες νεαρές μουσουλμάνες αρνηθούν να φοιτήσουν εξαιτίας της απαγόρευσης στα δημόσια σχολεία ή εκδιωχθούν από αυτά; Μήπως έτσι οι γαλλίδες μουσουλμάνες σπρώχνονται με έμμεσο τρόπο στα θρησκευτικά σχολεία αυτά που εξαρχής ήθελε να αποδυναμώσει η Γαλλική Δημοκρατία; Δεν αξίζει να το ξανασκεφτούμε; Δηλαδή να ξανασκεφτούμε πώς θα επιτύχουμε ένα αθρησκευτικό κράτος που θα εγγυάται όμως τη θρησκευτική έκφραση όλων των πολιτών.

*** Εκπαιδευτικός**

Από το βιβλίο Haigaz Mangolan 1907-1970

Η Ομοφυλοφιλία και η Καταπίεση

Του Αλέκου Φ. Μοδινού*

Ομοφυλοφιλία και η Ιστορία

Όλες οι κυβερνήσεις θέλουν να πιστεύουν ή ισχυρίζονται ότι οι χώρες τους είναι δημοκρατικές και ότι τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των πολιτών τους είναι κατοχυρωμένα. Πιστεύω ότι, μόνο τότε μια Κυβέρνηση μπορεί να ισχυρίζεται και να υπερηφανεύεται για αυτό, όταν τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και οι Ατομικές Ελευθερίες όλων των πολιτών, χωρίς καμία απολύτως εξαίρεση, γίνονται σεβαστά. Και σεβαστά γίνονται μόνο με έργα, με πράξεις και όχι με λόγια.

Ομοφυλοφιλία είναι η συναισθηματική και η ερωτική έλξη μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Υπήρχε καθ' όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας, σε όλων των τάξεων των ανθρώπων, σε όλους τους λαούς και όλες τις εποχές.

Κύπριοι δεν είναι μόνο οι Ελληνοκύπριοι που αποτελούν την πλειοψηφία του Κυπριακού λαού. Κύπριοι είναι επίσης και οι Τουρκοκύπριοι, οι Αρμένιοι, οι Μαρωνίτες και οι Λατίνοι που οι πρόγονοι τους είχαν εγκατασταθεί εδώ πριν από πολλούς αιώνες.

Δεν θα ασχοληθώ με τα άτομα των δυο φύλων, δηλ. οι άνδρες και οι γυναίκες, ούτε με τα άτομα που έχουν διαφορετική θρησκεία ή πεποιθήσεις, εθνοτική ή φυλετική καταγωγή, αναπηρία ή ηλικία. Θα ασχοληθώ μονό με τα άτομα που έχουν διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό. Με τα ομοφυλόφιλα άτομα, μια και εγώ ανήκω σε αυτή την ομάδα των ανθρώπων και αγωνίζομαι εδώ και πολλά χρόνια για κατοχύρωση των δικών μου δικαιωμάτων στη δική μου την πατρίδα που είναι η Κύπρος.

Ομοφυλοφιλία είναι η συναισθηματική και η ερωτική έλξη μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Υπήρχε καθ' όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας, σε όλων των τάξεων των ανθρώπων, σε όλους τους λαούς και όλες τις εποχές. Η ομοφυλοφιλία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της σεξουαλικότητας, που είναι πολύπλευρη και πολύμορφη.

Ετεροφυλοφιλία είναι η συναισθηματική και η ερωτική έλξη μεταξύ ατόμων του αντίθετου φύλου

Σύμφωνα με την παγκόσμια αποδεκτή κλίμακα Κινσεη, το 10% του πληθυσμού των ανθρώπων είναι ομοφυλόφιλα άτομα, το 40% είναι ετεροφυλόφιλα και το υπόλοιπο 50% είναι αμφισεξουαλικά άτομα δηλαδή άτομα που έχουν ανάγκη και τις δυο σχέσεις και ομοφυλόφιλες και ετεροφυλόφιλες, την ίδια η διαφορετική περίοδο της ζωής τους. Η λέξης bisexual έχει μπει εδώ και πολλά χρόνια στο Ελληνικό λεξιλόγιο και χαρακτηρίζει τα αμφισεξουαλικά άτομα.

Η ομοφυλοφιλία στην πορεία της ιστορίας της κάποτε έγινε αποδεκτή σαν ένα φυσικό φαινόμενο και κάποτε εγκωμιάσθηκε και εξυμνίστηκε, όπως στην Αρχαία Ελλάδα, την παραδοσιακή Ιαπωνία και σε πολλούς άλλους αξιόλογους πολιτισμούς. Πιο πολύ όμως και κυρίως στις χώρες εκείνες που επηρεάσθηκαν από τον Ιουδαίο-Χριστιανικό πολιτισμό, όπως η δυτική Ευρώπη εδώ και δυο χιλιάδες χρόνια, οι ομοφυλόφιλοι παρενοχλήθηκαν και υπέφεραν αφάνταστα από την Εκκλησία, το νόμο και την κοινωνία και κατόρθωσαν να επιβιώσουν, παρά την ηθική επίκριση και τις πιο φρικτές καταδιώξεις. Η Ιουδαίο-Χριστιανική Θρησκευτική παράδοση θεωρεί οποιανδήποτε έκφραση της σεξουαλικότητας έξω από τα πλαίσια του γάμου, Αμάρτημα. Ακόμα και μέσα στα πλαίσια του γάμου, η σεξουαλική πράξη είναι αποδεκτή όταν γίνεται για σκοπούς τεκνοποίησης. Η ομοφυλόφιλη σεξουαλική συμπεριφορά είναι οπωσδήποτε εκτός γάμου και χωρίς καμία απολύτως δυνατότητα αναπαραγωγής, με μόνους στόχους τη συναισθηματική και σεξουαλική ικανοποίηση. Πώς λοιπόν θα μπορούσε μια τέτοια έκφραση να γίνει αποδεκτή;

Το Μεσαίωνα τα Εκκλησιαστικά Δικαστήρια έκαιγαν τους ομοφυλόφιλους στην πυρά ζωντανούς, μαζί με τις μάγισσες. Την ίδια πρακτική ακολούθησαν και τα Πολιτικά Δικαστήρια. Παρόλο που η θανατική ποινή ισχύει ακόμη σε ορισμένα Μουσουλμανικά κράτη, αυτή καταργήθηκε στις πλείστες χώρες τα τελευταία εκατό πενήντα περίπου χρόνια για να μετατραπεί σε ισόβια δεσμά πρώτα και αργότερα σε πολλά χρόνια φυλάκιση με καταναγκαστικά έργα, ξυλοδαρμό και μαστίγωμα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εξαλείφθηκαν ή μειώθηκαν οι περιπτώσεις ομοφυλοφιλίας. Εκείνο που κατόρθωσαν να επιτελέσουν ήταν να επιφέρουν στο ομοφυλόφιλο άτομο αισθήματα ενοχής και αποξένωσης, να το κάνουν δυστυχισμένο και να το στιγματίσουν. Κατόρθωσαν, επίσης, να εμπνεύσουν στον υπόλοιπο κόσμο, καταδικαστική στάση, ομοφυλοφοβία, μίσος και αποστροφή.

Σήμερα, ευτυχώς, τα Εκκλησιαστικά Δικαστήρια έχουν χάσει ολότελα τη δύναμη τους και η πυρά του Μεσαίωνα έχει σβήσει για πάντα. Τα τελευταία πενήντα χρόνια, όλες οι πολιτισμένες χώρες του κόσμου και όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν καταργήσει τις αντι-ομοφυλόφιλες νομοθεσίες, συνεχώς ελαττώνεται η διάκριση που γίνεται εις βάρος των ομοφυλοφίλων ατόμων και οι ομοφυλόφιλοι μπορούν τώρα να ησυχάζουν, να επιδίδονται ανενόχλητοι στις δουλειές τους και να ζουν επιτέλους ελεύθεροι όπως όλοι οι υπόλοιποι άνθρωποι.

Η Ομοφυλοφιλία στην Κύπρο: Χρονικό μιας Καταπίεσης

Στη Κύπρο, ενώ η ομοφυλόφιλη πρακτική είναι διαδεδομένη σε όλα τα κοινωνικά στρωματά, η Επίσημη Κοινωνία θεωρεί το θέμα taboo (ταμπού) και τα άρθρα 171-174 του ποινικού μας κώδικα 154, καταδικάζουν την ομοφυλόφιλη σεξουαλική πράξη σαν εγκληματική με ποινές που φθάνουν μέχρι και 14 χρόνια φυλάκιση. Η ομοφυλόφιλη πράξη μεταξύ γυναικών δεν αποτελεί ποινικό αδίκημα, σαν να μην υπάρχει καθόλου, αλλά αγνοείται πλήρως από το νόμο!

Η πρώτη δημόσια συζήτηση που είχε σαν θέμα την ομοφυλοφιλία έγινε στη Κύπρο το Φθινόπωρο του 1979 από την Παγκύπρια Εταιρεία Ψυχικής Υγιεινής. Σ' αυτή δημιουργήθηκε ο πυρήνας του Ομοφυλόφιλου Κινήματος, με την πρωτοβουλία του οποίου, τρία χρόνια μετά, διοργανώθηκε διήμερο σεμινάριο, από την ίδια εταιρεία και με το ίδιο θέμα. Το σεμινάριο αυτό παρακολούθησαν πεντακόσια άτομα και είχε τεράστια επιτυχία. Οι εισηγήσεις μαζί με τις ερωτήσεις και τις απαντήσεις εκδόθηκαν σε βιβλίο με τον τίτλο ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΙΑ και κυκλοφορεί σε μεγάλα βιβλιοπωλεία της Λευκωσίας, Λεμεσού και Λάρνακας.

Αμέσως μετά από το σεμινάριο αυτό δημιουργήθηκε η Ομάδα Ομοφυλοφίλων Ανδρών και Γυναικών Κύπρου. Πέντε χρόνια αργότερα, στις 10 Δεκεμβρίου 1987, που είναι η Παγκόσμια Ημέρα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ιδρύθηκε το Απελευθερωτικό Κίνημα Ομοφυλοφίλων Κύπρου (ΑΚΟΚ). Άμεσος στόχος του κινήματος, εκτός από τη βοήθεια που προσφέρει στα ομοφυλόφιλα άτομα, ήταν και η κατάργηση της απηρχαιωμένης αντι-ομοφυλόφιλης νομοθεσίας του1885, κατάλοιπο της Βρετανικής κατοχής που εξέφραζε τις αντιλήψεις της Βικτοριανής Εποχής.

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια πρέπει να δούμε και την προσωπική προσφυγή στο Συμβούλιο της Ευρώπης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, του υποφαι-

Dance stydy της Baron de Meyer, 1912 (απο το *Century*)

νόμενου. Θεωρώ σίγουρα θλιβερό το ότι αναγκάστηκα να καταφύγω σε ξένους οργανισμούς για να διεκδικήσω σεβασμό βασικών ελευθεριών και δικαιωμάτων από το κράτος της Κύπρου, τη στιγμή που το ίδιο κόπτεται για την καταπάτηση των δικών του δικαιωμάτων από τα Τούρκικα κατοχικά στρατεύματα. Όμως η συνείδηση μου δεν μου επιτρέπει να έχω δυο μέτρα και δυο σταθμά, επειδή ακριβώς πιστεύω στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ατομικών ελευθεριών και ότι αυτός επιτελείται μόνο με έργα και όχι με λόγια και επετειακές διακηρύξεις και εορτασμούς.

Η εκδίκαση της υπόθεσης «Μοδινός εναντίον Κυπριακής Δημοκρατίας» από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έγινε στο Στρασβούργο τον Οκτώβρη του 1992 και η απόφαση τον Απρίλη του 1993. Οκτώ από τους εννέα δικαστές καταδικάζουν τη Κύπρο για καταπάτηση των δικαιωμάτων μου και την υποχρεώνουν να καταργήσει την αντι-ομοφυλόφιλη νομοθεσία. Ο μόνος δικαστής που διαφωνούσε, ήταν ο εκπρόσωπος της Κύπρου!

Σαν αποτέλεσμα της σχεδόν ομόφωνης απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, το Υπουργικό μας Συμβούλιο ενέκρινε ομόφωνα το προτεινόμενο σχετικό τροποποιητικό Νομοσχέδιο και το έστειλε στη Βουλή για να εγκριθεί. Εναντίον τάχθηκαν η Εκκλησία της Κύπρου που, με τις εγκυκλίους και τις χωρίς αντίλογο συζητήσεις από τον τηλεοπτικό σταθμό της Αρχιεπισκοπής και τις διακηρύξεις των 52 Χριστιανικών σωματείων και τις διαδηλώσεις που έκαμναν έξω από το κτήριο της Βουλής, κρατώντας πανό που έγραφαν, μεταξύ άλλων ότι η Κύπρος είναι η Νήσος των Αγίων και όχι των Ομοφυλοφίλων και ότι ο Θεός κατέστρεψε τα Σόδομα, προσπαθούσαν να εμποδίσουν την ψήφιση του νέου νόμου.

Έπειτα από πολλές πιέσεις από την εξ Υπουργών Επιτροπή, η Βουλή αναγκάστηκε να τροποποιήσει, το Μάιο 1998, το νόμο του 1885. Ο νόμος αυτός που έγινε στα μέτρα της Εκκλησίας και των πλείστων Βουλευτών, ήταν χειρότερος από το νόμο του 1885. Ο τίτλος «Παρά Φύσιν Ασέλγεια» θίγει την αξιοπρέπεια μας και μας προσβάλλει θεωρώντας μας αισχρά, ακόλαστα και ανήθικα άτομα και επιβάλλει ποινή φυλάκισης ενός έτους για «άσεμνη συμπεριφορά η πρόσκληση ή πρόκληση ή διαφήμιση που αποσκοπεί στη διάπραξη παρά φύσιν ασέλγειας μεταξύ αρρένων» αφήνοντας μας εκτεθειμένους στο έλεος του καθενός, της αστυνομίας και των δικαστών. Μεταξύ άλλων διακρίσεων εις βάρος των ομοφυλοφίλων ατόμων ήταν οι πρόνοιες που απαγόρευαν την ελευθερία του λόγου, έκφρασης, συνάθροισης και διαφήμισης και οι ποινές φυλάκισης που αυξήθηκαν από 14 χρόνια σε ισόβια δεσμά.

Οι περισσότερες διακρίσεις τροποποιήθηκαν δυο χρόνια μετά, το Μάιο του 2000 μια και ο προηγούμενος νόμος δεν ικανοποίησε την εξ Υπουργών Επιτροπή. Ενδεικτικός της νοοτροπίας των Κυπρίων πολιτικών είναι ο τρόπος παρουσίασης του. Η Κοινοβουλευτική Επιτροπή Νομικών παρουσίασε το προτεινόμενο νομοσχέδιο χωρίς να είναι εγγεγραμμένο στην ημερησία διάταξη. Αυτό ξάφνιασε τους 44 παρευρισκόμενους Βουλευτές, 31 από αυτούς βγήκαν έξω από την αίθουσα, δυο τάχθηκαν εναντίον και έτσι ο νέος νόμος εγκρίθηκε με 11 μόνο ψήφους.

Ούτε αυτός ο νόμος ικανοποίησε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και η Βουλή αναγκάστηκε για τρίτη φορά, τον Ιούλιο του 2002, να τροποποιήσει το νόμο εκθέτοντας μας σε ολόκληρο τον κόσμο. Για να μην υπάρχει διάκριση, όρισε σαν όριο ενηλικίωσης για όλα τα άτομα, ομοφυλόφιλα και ετεροφυλόφιλα, το 17ον έτος.

Μετά την Ένταξη

Το Μάιο του 2004, προτού η Κύπρος γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Βουλή ψήφισε νόμο που απαγορεύονται οι διακρίσεις εις βάρος των ομοφυλοφίλων ατόμων στο τόπο απασχόλησης ή στο χώρο εργασίας μόνο. Δεν έγιναν προβλέψεις σε άλλους τομείς όπως πρόσβαση στα αγαθά και υπηρεσίες, εκπαίδευση, κοινωνική παροχή και τόσους άλλους τομείς. Σε μια μικρή παραδοσιακή κοινωνία όπως η Κυπριακή, που όπως έδειξε και η έρευνα που έκαμε το γραφείο της Επιτρόπου Διοικήσεως και την παρουσίασε πριν λίγους μήνες, η Κυπριακή κοινωνία δεν αποδέχεται τα ομοφυλόφιλα άτομα, ποιος ομοφυλόφιλος άνδρας ή λεσβία θα τολμήσει να διεκδικήσει τα δικαιώματα που του προσφέρει ο νόμος αυτός γνωρίζοντας ότι θα εκθέσει τον εαυτό του ανεπανόρθωτα και θα δημιουργήσει τεράστια προβλήματα μέσα στην ίδια του την οικογένεια, μεταξύ των φίλων, συναδέλφων και των γνωστών του;

Οι Σκανδιναβικές χώρες εκτός του ότι έχουν καταργήσει τις αντι-ομοφυλόφιλες τους νομοθεσίες εδώ και τριάντα χρόνια, ψήφισαν νόμους που προστατεύουν τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων ατόμων. Στο Βέλγιο αναγνωρίζεται ο γάμος μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου από το 1989 όπως και στη Δανία. Η συμβίωση μεταξύ ατόμων του ιδίου φύλου, που είναι ισότιμη με το γάμο, ισχύει προ πολλού σε πολλές άλλες χώρες, όπως στην Ισλανδία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, τον Καναδά κτλ. Η Ισπανία, αγνόησε την Καθολική Εκκλησία που είναι πανίσχυρη στη χώρα της, και αναγνώρισε τον πολιτικό γάμο των ομοφυλοφίλων ατόμων εδώ και δύο σχεδόν χρόνια. Μεγάλη δημοσιότητα έχει δοθεί στους ομοφυλόφιλους γάμους που έγιναν, στο Ηνωμένο Βασίλειο, φέτος. Η Ολλανδία, μια από τις πιο πολιτισμένες χώρες στον τομέα αυτό, όχι μόνο αναγνώρισε το γάμο τούτο αλλά τον έκαμε σε όλα ισότιμο με το γάμο των ετεροφυλόφιλων ατόμων, χωρίς καμιά απολύτως διάκριση, με αποτέλεσμα τα ομοφυλόφιλα άτομα να έχουν ακόμα και το δικαίωμα να υιοθετήσουν παιδιά.

Όλος ο πολιτισμένος κόσμος έχει σήμερα αντιληφθεί και αποδέχεται το γεγονός ότι τα ομοφυλόφιλα άτομα δεν γίνονται αλλά γεννιούνται, όπως ακριβώς και τα ετερόφυλα άτομα. Και τα δυο είδη υπάρχουν παντού.

Αν το παιδί σας ήταν ομοφυλόφιλο, εσείς τι θα κάνατε; Θα το διώχνατε, θα το σκοτώνατε, ή θα αυτοκτονούσατε;

*** Πρόεδρος Απελευθερωτικού Κινήματος Ομοφυλοφίλων Κύπρου**

Νομική κατοχύρωση σχέσεων μεταξύ ομοφυλοφίλων;

Του Κυριάκου Παχουλίδη*

Από τη δημόσια μας σφαίρα απουσιάζει σε μεγάλο βαθμό ο προβληματισμός, η γόνιμη συζήτηση και η αντιπαράθεση για μια σειρά θεμάτων που μπορούν να χαρακτηριστούν «γενικότερου κοινωνικού ενδιαφέροντος». Η απουσία αυτή αντανακλά και παράλληλα προάγει και ενισχύει ένα συντηρητισμό και μια ανασφάλεια απέναντι σε καθετί το νέο ή το διαφορετικό.

Μέχρι πριν μερικά χρόνια η ομοφυλόφιλη σεξουαλική πράξη θεωρείτο στην Κυπριακή Δημοκρατία ποινικό αδίκημα και μπορούσε να τιμωρηθεί με ποινές που έφταναν μέχρι και δεκατέσσερα χρόνια φυλάκιση. Μάλιστα εξαιτίας αυτής της νομοθεσίας ο κ. Μοδινός, πρόεδρος του Απελευθερωτικού Κινήματος Ομοφυλοφίλων Κύπρου, ΑΚΟΚ προσέφυγε το 1989 στο Συμβούλιο της Ευρώπης εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας. Τον Απρίλιο του 1993 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, στο οποίο είχε εν τω μεταξύ παραπεμφθεί η υπόθεση, εξέδωσε καταδικαστική απόφαση κατά της Κυπριακής Δημοκρατίας, για καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του κ. Μοδινού ως ομοφυλόφιλου ατόμου ζητώντας ταυτόχρονα την κατάργηση της σχετικής νομοθεσίας. Σήμερα η Κυπριακή Δημοκρατία διαθέτει μια πραγματικά εκσυγχρονισμένη νομοθεσία, βασικά χάρη στην ένταξη μας στην Ε.Ε., ωστόσο η κυπριακή κοινωνία σε μεγάλο βαθμό παραμένει ακόμη ομοφυλόφοβη με τα ομοφυλόφιλα άτομα να παραμένουν αόρατα εξαιτίας της προκατάληψης και της άγνοιας που κυριαρχεί. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο το θέμα του γάμου, της νομικής σύνδεσης, ανάμεσα σε άτομα του ίδιου φύλου παραμένει εντός της κυπριακής κοινωνίας θέμα ταμπού. Κι όμως σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες έχει αναγνωριστεί το δικαίωμα στα ομοφυλόφιλα ζευγάρια να κατοχυρώνουν νομικά τη σχέση τους ενώ σε άλλες το θέμα αποτελεί μέρος του δημόσιου διαλόγου. Η απουσία του θέματος από το δημόσιο διάλογο στην Κύπρο, όπως εξάλλου και τόσων άλλων κοινωνικών θεμάτων, όχι μόνο αποτελεί ένδειξη του συντηρητισμού της κυπριακής κοινωνίας αλλά παράλληλα τροφο-

Η απουσία δημόσιου διαλόγου δεν είναι στοιχείο που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες ευνομούμενες δημοκρατικές κοινωνίες. Αντίθετα, αποτελεί στοιχείο μιας συντηρητικής και κλειστής στον εαυτό της κοινωνίας

Ο Σαρτρ και η Σιμόν ντε Μπουβουάρ στο Παρίσι, 1970: Οι δρόμοι της ελευθερίας;

δοτεί την άγνοια και την προκατάληψη.

Συμφωνώ ότι η έννοια του γάμου είναι μια έννοια ιδιαίτερα φορτισμένη στη δική μας πολιτισμική πραγματικότητα. Από τη μια έχει μια έντονη θρησκευτική φόρτιση (η συντριπτική πλειοψηφία των ζευγαριών στην Κύπρο επιλέγουν να τελέσουν το γάμο τους στην εκκλησία κι όχι στο δημαρχείο) και από την άλλη συνδέεται με την απόκτηση παιδιών. Θεωρώ λοιπόν, ακριβώς λόγω της φόρτισης αυτής, ότι ο όρος γάμος θα μπορούσε να παραμεριστεί για λίγο ώστε, η όποια σχετική συζήτηση να διεξαχθεί στα πλαίσια ενός πιο εποικοδομητικού και λιγότερο φορτισμένου πνεύματος. Στη Βρετανία για παράδειγμα χρησιμοποιείται ο όρος «κοινωνική ένωση». Με τον όρο αυτό περιγράφεται η ληξιαρχική πράξη με την οποία αναγνωρίζεται νομοθετικά η συμβίωση ατόμων του ίδιου φύλου με την ταυτόχρονη χορήγηση των ανάλογων δικαιωμάτων (περιουσιακά, φορολογικά, κληρονομικά, συνταξιοδοτικά, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης κλπ). Το αίτημα των ομοφυλόφιλων ζευγαριών, όπου αυτό έχει την ευκαιρία να ακουστεί, συνίσταται ακριβώς σε αυτή τη νομική κατοχύρωση απόλυτα δημοκρατικών τους δικαιωμάτων τα οποία απολαμβάνουν όλοι οι άλλοι συμπολίτες τους.

Η αποφόρτιση του αιτήματος και η διατύπωση του με σαφώς νομικούς όρους απαντά στο επιχείρημα που πολλοί προβάλλουν σύμφωνα με το οποίο μια τέτοια εξέλιξη θα προσβάλει και θα μειώσει το θεσμό του γάμου. Εδώ φυσικά θα μπορούσε κάποιος προσθέσει ότι ο θεσμός του γάμου «απαξιώνεται» καθημερινά από χιλιάδες ετεροφυλόφιλα ζευγάρια χωρίς, ωστόσο, να διαμαρτύρεται ο οποιοσδήποτε για τούτο. Ένα άλλο θέμα που αναφύεται συχνά στα πλαίσια μιας τέτοιας συζήτησης είναι το θέμα των παιδιών. Πολλοί θεωρούν ότι το θέμα νομικής κατοχύρωσης τέτοιων σχέσεων πρέπει να συζητηθεί άμεσα με το κατά πόσο είναι επιτρεπτό τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια να υιοθετούν και να μεγαλώνουν παιδιά. Όμως τα δύο θέματα είναι μεταξύ τους ανεξάρτητα. Το μεν πρώτο αφορά σε ένα αναγνωρισμένο και αναφαίρετο στον κάθε πολίτη δικαίωμα. Το θέμα δε της υιοθεσίας ρυθμίζεται από μια ξεχωριστή νομοθεσία που περιλαμβάνει συγκεκριμένα κριτήρια στη βάση των οποίων μια οικογένεια κρίνεται κατάλληλη ή μη για να γίνει ανάδοχος οικογένεια. Το κατά πόσο ένα ομοφυλόφιλο ζευγάρι θα μπορούσε να αναλάβει την ανατροφή ενός παιδιού δεν αποτελεί μόνο νομικό ζήτημα αλλά παράλληλα κοινωνικό και ψυχολογικό. Είναι ένα ζήτημα ανοιχτό και αρκετά δύσκολο. Προσωπικά θα συμφωνούσα με την άποψη ότι η κοινωνία μας δεν είναι ακόμη αρκετά ώριμη ώστε να αποδεχτεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο και ως εκ τούτου μια τέτοια πράξη θα σήμαινε καταστροφικές συνέπειες για τον ψυχισμό του παιδιού. Πέραν της μείωσης του θεσμού του γάμου και του θέματος της υιοθεσίας των παιδιών παραμένουν οι ενστάσεις όλων όσων θεωρούν ότι η νομική κατοχύρωση των ομοφυλόφιλων σχέσεων θα οδηγήσει «σε έκπτωση των ηθών» και θα ενθαρρύνει πολλούς και πολλές νέες στην ομοφυλοφιλία. Είναι ο γνωστός φόβος της «επιδημίας του κακού». Προσωπικά πιστεύω ότι πίσω από αυτές τις φοβίες κρύβεται αφενός η άγνοια και αφετέρου μια κοινωνικά συσσωρευμένη αποστροφή για οτιδήποτε το διαφορετικό. Αποτελεί απότοκο της κοινωνικής μισαλλοδοξίας και της έλλειψης ανοχής/ αποδοχής του Άλλου (του οποιουδήποτε Άλλου) η οποία εκφράζεται στη μορφή της ομοφυλοφοβίας. Για να το ξεκαθαρίσουμε, η ομοφυλοφιλία δεν είναι αρρώστια και οπωσδήποτε δεν είναι κολλητική. Αν δηλαδή κάποια ή κάποιος κάνει παρέα με ομοφυλόφιλα άτομα δε σημαίνει ότι θα γίνει και αυτή / αυτός ομοφυλόφιλος. Επιπρόσθετα, στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ένωσης αναγνωρίζεται ότι είναι αναφαίρετο δικαίωμα κάθε ανθρώπου να επιλέγει τον τρόπο που θα εκφράσει τη σεξουαλικότητά του. Ως εκ τούτου αντί να συζητάμε το κατά πόσο η ομοφυλοφιλία είναι θέμα επιλογής ή όχι ή το κατά πόσο κάποιος γίνεται ή γεννιέται ομοφυλόφιλος καλύτερα θα ήταν καλύτερα να επικεντρωθούμε στο πώς η συντεταγμένη πολιτεία θα πρέπει να λειτουργήσει προς την κατεύθυνση της προάσπισης αυτών των δικαιωμάτων.

Τέλος, η ομοφυλοφιλία δεν είναι συνώνυμη με τον ηθικό και πνευματικό ξεπεσμό. Κορυφαία πνεύματα της εποχής μας αλλά και παλαιότερων εποχών, άνθρωποι που διακρίθηκαν και διακρίνονται σε κάθε τομέα έκφρασης της ανθρώπινης δημιουργικότητας τυχαίνει να ήταν ή να είναι ομοφυλόφιλοι. Όπως κάποιοι άλλοι αναλόγου προσφοράς και δράσης τυχαίνει να ήταν ή να είναι ετερόφυλοι. Κάθε άνθρωπος θα πρέπει να κρίνεται ξεχωριστά στη βάση της προσφοράς και της δράσης του και όχι στη βάση είτε της καταγωγής, είτε του φύλου, είτε της θρησκείας είτε των σεξουαλικών του προτιμήσεων.

Η απουσία δημόσιου διαλόγου δεν είναι στοιχείο που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες ευνομούμενες δημοκρατικές κοινωνίες. Αντίθετα, αποτελεί στοιχείο μιας συντηρητικής και κλειστής στον εαυτό της κοινωνίας. Στα απολυταρχικά πολιτεύματα η απαγόρευση στη διατύπωση της διαφορετικής άποψης επιβάλλεται διά νόμου. Αντίθετα, στις δημοκρατίες «επιβάλλεται» με τη δαιμονοποίηση της, το δημόσιο της χλευασμό και την ανοιχτή προς αυτή περιφρόνηση. Πρακτικές που κρυβόμενες πίσω από τα δικαιώματα των πολλών, καταπατούν και εξευτελίζουν τα δικαιώματα των λίγων.

***εκπαιδευτικός**

Rene Magritte, Femme - bouteille 1945-46

Rene Magritte, Femme - bouteille 1955

Το τράφικινγκ στο πλαίσιο του Έθνους - Κράτους

Της Mojca Pajnik*

Rene Magritte, L'espirit de geometrie (το μαθηματικό μυαλό) 1936-37

Ο σκοπός αυτής της παρέμβασης είναι να αποκαλυφθούν οι κυρίαρχες ερμηνείες που ανάγουν την εμπορία ανθρώπων (τράφικινγκ) σε απειλή για το σύγχρονο (δυτικό) έθνος-κράτος, ερμηνείες που αναβλύζουν από το επίπεδο της διαμόρφωσης πολιτικής και επαναλαμβάνονται και από την έρευνα, εκτός από κάποιες πρόσφατες αντίθετες προσπάθειες (Berman 2003; Agustin 2006; Kempadoo et al. eds. 2005). Το τράφικινγκ (trafficking)** αντιμετωπίζεται από πολιτικές δυνάμεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, ως μια βάρβαρη μορφή σύγχρονης σκλαβιάς που απειλεί την ασφάλεια του εθνικού κορμού και οι σύγχρονες πολιτικές το παρουσιάζουν στο πλαίσιο μιας ηθικής πρόσκλησης για επείγουσα εξάλειψη του φαινομένου, ώστε να τερματιστεί, να εμποδιστεί, να αποκρουστεί αυτό το κακό ή ασθένεια της σύγχρονης κοινωνίας. Το τράφικινγκ παρουσιάζεται από τους διαμορφωτές πολιτικής ως ένα παγκόσμιο φαινόμενο που έχει επίδραση στα κράτη, στα καθεστώτα ασφάλειάς τους, και παράγει ένα είδος κρατικά διαμορφωμένου λόγου, σύμφωνα με τον οποίο το κράτος τίθεται σε ετοιμότητα για να καταπολεμήσει το τράφικινγκ στο όνομα της ασφάλειας του έθνους και της κρατικά δομημένης πολιτότητας. Το τράφικινγκ, ως συστατικό στοιχείο των ζητημάτων που αφορούν τα σύνορα, γίνεται μέσο για να διεκδικήσει το κράτος την εξουσία του και να πραγματώσει τον έλεγχο και τη διασφάλιση του λαού. Για να το θέσουμε ωμά, ο κρατικά διαμορφωμένος λόγος συντηρείται από τους υπαλλήλους της πολιτικής του και θέλει το κράτος μια οντότητα που εξαλείφει με επιτυχία τις απειλές, ελέγχει το έγκλημα και κρατά τον έλεγχο των συνόρων.

Η κυρίαρχη πολιτική για το τράφικινγκ, εκτός του ότι νομιμοποιεί το ρόλο του κράτους στον έλεγχο του ζητήματος, υιοθετεί την άποψη ότι ο κύριος λόγος που διευκολύνεται το διασυνοριακό τράφικινγκ είναι τα διάτρητα σύνορα, τα οποία συνεπώς πρέπει να τεθούν υπό μεγαλύτερη επιτήρηση. Ως αποτέλεσμα, ακολουθείται η ιδέα ότι, για να εμποδιστεί το τράφικινγκ, ο ρόλος του κράτους είναι να περιορίσει τη διάβαση των συνόρων και γενικότερα τη μετανάστευση. Εδώ, οι κρατικές πολιτικές εναντίον του τράφικινγκ συνδυάζονται με τη μάχη ενάντια στην παράνομη μετανάστευση, όπου η νομιμοποίηση της μάχης του έθνους-κράτους εναντίον του τράφικινγκ, προχωρά παράλληλα με την αυστηροποίηση του ελέγχου των συνόρων για να εμποδιστούν αυτοί που τα διασχίζουν παράνομα. Συνάγεται ότι ο έλεγχος των συνόρων θα μειώσει το τράφικινγκ των ανθρώπων και θα παράσχει πιο αποτελεσματική δράση ενάντια στα εγκληματικά δίκτυα.

Αυτό που φανερά απουσιάζει σ' αυτές τις πολιτικές, είναι η εμβάθυνση πάνω στις επιπτώσεις της αυστηροποίησης του καθεστώτος των συνόρων, που κάνει τους ανθρώπους που βρίσκονται σε κίνηση πιο ευάλωτους και τους αναγκάζει να βρουν άλλους δρόμους, πιο επικίνδυνους, εκθέτοντάς τους έτσι σε μεγαλύτερη εκμετάλλευση. Οι πολιτικές που αυστηροποιούν τη διέλευση των συνόρων, επίσης, προσπερνούν το ζήτημα ότι ο περιορισμός της μετανάστευσης δεν θα σταματήσει αναγκαστικά το τράφικινγκ, αλλά θα το οδηγήσει στην παρανομία και θα το κάνει πιο αόρατο, αφού τα σύνορα έτσι κι αλλιώς δεν μπορούν να γίνονται αδιαπέραστα. Μια αιτιολόγηση της λογικής των αυστηρότερων συνοριακών ελέγχων είναι ότι αν οι άνθρωποι δεν μπορούν να διασχίζουν τα σύνορα, συνεπώς δεν θα είναι αντικείμενα του τράφικινγκ. Υποτίθεται ότι αν διακινούνται παράνομα στα σύνορα λιγότεροι άνθρωποι, λιγότεροι είναι και αντικείμενα του τράφικινγκ. Και όμως, τα εμπειρικά παραδείγματα απ' όλο τον κόσμο δείχνουν ότι η αυστηροποίηση των συνοριακών ελέγχων δεν αποκλείει το τράφικινγκ, αλλά αντίθετα το βοηθά. Το πρόβλημα είναι ότι η πρόληψη μέσω αυστηρότερων ελέγχων στα παραδείγματα των συνόρων του Ηνωμένου Βασιλείου, ΗΠΑ-Μεξικού ή μεταξύ Ταϊλάνδης και Μιανμάρ, δεν κατέληξε στο να σταματήσει τους ανθρώπους να τα διασχίσουν, αλλά σε πιο επικίνδυνες συνθήκες διάβασης. Παράλληλα, τέτοιες πολιτικές αμελούν τους ανθρώπους που μεταναστεύουν με άποψη για τη ζωή, τα άτομα που ζουν τη ζωή τους με υπερβάσεις και τους προσθέτουν με τους άλλους, τους ξένους, που παρε-

Rene Magritte, L'espirit de geometrie (το μαθηματικό μυαλό) 1936-37

νοχλούν την ασφάλεια του έθνους-κράτους.Μια άλλη αιτιολόγηση της τρέχουσας πολιτικής αντι-τράφικινγκ, είναι η μεταχείριση των ανθρώπων που είναι αντικείμενα του τράφικινγκ ως θυμάτων που χρειάζονται κρατική προστασία. Φυσικά δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί ότι πολλοί άνθρωποι εμφανίζονται ως θύματα εκμετάλλευσης του τράφικινγκ. Ο χαρακτηρισμός κάποιων ανθρώπων ως θυμάτων τράφικινγκ, μπορεί επίσης να αποτελεί μια σημαντική στρατηγική για να σωθούν ζωές. Όμως, η παρουσίαση της γυναίκας του τράφικινγκ ως θύματος και η συναγωγή ότι οι γυναίκες είναι όλες θύματα, δεν αναγνωρίζει τη γυναικεία μετανάστευση που αντιστέκεται στην κυρίαρχη απεικόνιση. Δεν είναι όλες οι μετανάστριες θύματα εξαπάτησης, ούτε δουλεύουν όλες στην αγορά του σεξ. Οι κυρίαρχες αντιλήψεις είναι ότι κάθε συμμετοχή γυναικών στην αγορά του σεξ είναι εξαναγκαστική και ότι οι γυναίκες που βρίσκονται στο τράφικινγκ θα ήταν πολύ ευτυχείς αν τις έσωζε η Αστυνομία και επανεντάσσονταν ή αποκαθίσταντο. Αυτά τα συμπεράσματα ενδυναμώνουν την προκατάληψη λόγω φύλου, με βάση την οποία οι γυναίκες χρειάζονται διαρκώς την προστασία του άντρα ή του κράτους και συνεπώς δεν πρέπει να έχουν το κίνημά τους. Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο, η θυματοποίηση μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί ενάντια στις πιθανότητες μετανάστευσης και να εμπεριέχει την αντίληψη ότι οι άνθρωποι καλά θα κάνουν να μείνουν στην πατρίδα τους, αφού είναι αναπόφευκτο να γίνουν αντικείμενα εκμετάλλευσης όταν φύγουν. Επιπλέον, τέτοιες λογικές δεν καταφέρνουν να αντιληφθούν την πολυπλοκότητα των εμπειριών των ανθρώπων που έβαλαν στόχο να φύγουν απ' τα μέρη τους για να επιδιώξουν μια καλύτερη, διαφορετική ζωή. Τα άτομα που είναι αντικείμενα τράφικινγκ δεν είναι απλώς θύματα. Επίσης, είναι οι προπομποί των κοινοτήτων όπου ζούσαν.

Η μετανάστρια, όχι μόνο παρουσιάζεται ως θύμα ανεξάρτητα από την πολυπλοκότητα των συνθηκών, αλλά επίσης οι πολιτικές της θυματοποίησης λειτουργούν ως χώρος για την προώθηση της αλλοτρίωσης των μεταναστών, με στόχο την εξυπηρέτηση των εθνικών στόχων, δηλαδή των αυστηρότερων συνοριακών ελέγχων για την επιδίωξη της υποτιθέμενης ασφάλειας. Το παράδειγμα της πολιτικής αντι-τράφικινγκ αναπαράγεται ταυτόχρονα ως μια στρατηγική ενάντια στην παράνομη μετανάστευση, όπου το κράτος, προωθώντας τη μάχη του εναντίον του τράφικινγκ νομιμοποιείται και θεωρείται ως φυσικός φορέας που η θέση του είναι να πολεμά τους μετανάστες που διασχίζουν παράνομα τα σύνορα. Οι στρατηγικές της προστασίας του θύματος συγκαλύπτονται ως στρατηγική για την αλλοτρίωση των μεταναστών γενικά. Οι αντιλήψεις για μια πολιτική και πρακτική που επιδιώκει το διαχωρισμό των θυμάτων τράφικινγκ από τους παράνομους μετανάστες και μετανάστριες, συμβάλλουν σε περαιτέρω περιθωριοποίηση των μεταναστών και μεταναστριών που δεν είναι αντικείμενα τράφικινγκ. Προωθείται στο χώρο αυτό η αντίληψη ότι το να διασχίζεις τα σύνορα χωρίς χαρτιά αποτελεί εθελοντική μετανάστευση, αντίθετα από το τράφικινγκ που δεν είναι εθελοντική μετανάστευση. Προωθείται εδώ η φόρμουλα της εθελοντικής σε αντίθετη με τη μη εθελοντική μετανάστευση που δημιουργεί την εξίσωση παράνομων, σε αντίθεση προς θύματα και χρησιμοποιείται για να περιθωριοποιήσει περαιτέρω τους μετανάστες. Αυτό γίνεται με το να τους βάζουν στην κατηγορία των θυμάτων τράφικινγκ προς απέλαση, ή να τους χρησιμοποιούν πρώτα για να καταπολεμήσουν τους διακινητές ανθρώπων με τις καταθέσεις τους στα δικαστήρια και να τους απελαύνουν μετά, χαρακτηρίζοντάς τους ξένους, ακόμα και εγκληματίες που διασχίζουν τα σύνορα χωρίς χαρτιά. Μια αλλαγή των οπτικών για το τράφικινγκ θα απαιτήσει πρώτα να αποκαλυφθεί το παράδειγμα του αντι-τράφικινγκ που βλέπει το έγκλημα και τη θυματοποίηση ως τους αποκλειστικούς παράγοντες που ενέχονται στο τράφικινγκ. Αυτή η παρέμβαση έχει σκοπό να συμβάλει στις προσπάθειες να αποκαλυφθούν οι πολιτικές που ακολουθούν στην πράξη οι κυβερνήσεις, ώστε να ανοιχτεί ο χώρος για έναν αναγκαίο διεμβολισμό των πεποιθήσεων για το τράφικινγκ.

***Η Δρ. Mojca Pajnik, PhD είναι ανώτερη ερευνήτρια στο Peace Institute, Institute for Contemporary Social and Political Studies, Ljubljana**

** Τράφικινγκ: Η σχετική νομοθεσία στην Ελλάδα και Κύπρο χρησιμοποιεί τον όρο εμπορία ανθρώπων για το τράφικινγκ, και όταν πρόκειται για γυναίκες που προορίζονται για την πορνεία τον όρο διεθνική σωματεμπορία. - σ.τ.μ.

Αναφορές

Agustin, Laura. 2006. "The Disappearing of a Migration Category: Migrants Who Sell Sex" *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32(1): 29-47.

Berman, Jacqueline 2003. "(Un)Popular Strangers and Crises (Un)Bounded: Discourses of Sex Trafficking, European Immigration and National Security under Global Duress" *European Journal of International Relations*, 9(1): 37-86.

Kempadoo, Kamala, with Jyoti Sanghera and Bandana Pattanaik, eds 2005 *Trafficking and Prostitution Reconsidered: New Perspectives in Migration, Sex Work, and Human Rights*, Boulder, London: Paradigm Publishers.

Rene Magritte, Les cheralier du couchant, 1926

Ποιοι είναι οι δουλέμποροι;

Διονύσης Γουσέτης*

Οι λέξεις δεν είναι αθώες. Για παράδειγμα, οι πρόσφυγες δεν είναι (λαθρο)μετανάστες που ψάχνουν για μια καλύτερη ζωή. Είναι άνθρωποι που φεύγουν κυνηγημένοι από την πατρίδα τους για να σώσουν τη ζωή τους. Ο πρόσφυγας από την αρχαία εποχή είναι πρόσωπο ιερό. Στις μέρες μας προστατεύεται από τη Συνθήκη της Γενεύης του 1951, η οποία υποχρεώνει τις κυβερνήσεις του κόσμου να του παρέχουν άσυλο. Οι Κούρδοι της Τουρκίας αντιμετωπίζουν πρόβλημα γενοκτονίας και γι' αυτό είναι ντε φάκτο πρόσφυγες, όπως πρόσφυγες ήταν οι Έλληνες που βρήκαν άσυλο στη χώρα μας το 1922. Όμως, οι αρχές και τα ΜΜΕ συνεχίζουν να τους αποκαλούν «λαθρομετανάστες» και βέβαια όχι από αφέλεια. Χρωματίζουν το δράμα των προσφύγων με τέτοιο τρόπο, ώστε η ευθύνη για τα πάθη τους να πέφτει στους ίδιους και όχι στις κυβερνήσεις που αθετούν τις υποχρεώσεις τους, εκείνες που προκύπτουν από τη διεθνή νομοθεσία.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει με τους μεταφορείς των προσφύγων. Οι αρχές και τα ΜΜΕ μονίμως τους χαρακτηρίζουν «δουλέμπορους». Όμως, για όλους είναι φανερό ότι δεν μεταφέρουν δούλους, αλλά ελεύθερους ανθρώπους - στη χειρότερη περίπτωση ανθρώπους που αναζητούν την ελευθερία τους. Ακόμη χειρότερα: όταν οι μεταφερόμενοι σκοτώνονται στα ναρκοπέδια ή πνίγονται στη θάλασσα, σε εγκαταλειμμένα σκάφη, το ανάθεμα πέφτει στους «δουλέμπορους», ενώ εμείς παραμένουμε αναμάρτητοι. Όπως και η κυβέρνησή μας.

Προφανώς οι μεταφορείς εκμεταλλεύονται την ανάγκη των ανθρώπων για ζωή και ελευθερία, αποσπώντας τους μεγάλα ποσά. Γιατί, όμως, πρέπει να τους εγκαταλείπουν στα ξερονήσια, στις ερημικές τοποθεσίες ή μέσα στους σκυλοπνίχτες; Γιατί πρέπει οι άνθρωποι να πληρώνουν με τη ζωή τους τη φυγή προς την ασφάλεια και την ελευθερία;

Οι ευθύνες για τα εγκλήματα αυτά δεν βαρύνουν τους «δουλεμπόρους», αλλά και πάλι τις κυβερνήσεις: Αν οι φυγάδες φτάσουν σε κάποιο σταθμό, λιμάνι ή αεροδρόμιο, οι αρχές είναι υποχρεωμένες από τη διεθνή νομοθεσία να δεχτούν και να εξετάσουν τυχόν αίτησή τους για παροχή ασύλου, ανεξαρτήτως τού αν ταξίδεψαν ή όχι με νόμιμα ταξιδιωτικά έγγραφα. Η διεθνής νομοθεσία για τους πρόσφυγες αναγνωρίζει ότι οι φυγάδες δεν μπορούν πάντα να διαθέτουν διαβατήρια, βίζες κ.λπ. Αναγνωρίζει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα τους παράνομα. Ότι σε άλλες περιπτώσεις δεν υπάρχει χρόνος για τις νομότυπες διαδικασίες. Ότι υπάρχουν και περιπτώσεις που οι αρχές της χώρας τους έχουν καταρρεύσει και δεν είναι σε θέση να προμηθεύσουν έγγραφα.

Για να ξεφύγουν, λοιπόν, από την υποχρέωσή τους να δέχονται αιτήσεις χορήγησης ασύλου, οι κυβερνήσεις έχουν με παράνομο και εγκληματικό τρόπο μεταθέσει την ευθύνη στους μεταφορείς. Έχουν καταστήσει τους (εντελώς αναρμόδιους) μεταφορείς υπεύθυνους για τη νομιμότητα των ταξιδιωτικών εγγράφων των επιβατών τους. Στην Ελλάδα η νομοθεσία προβλέπει ότι οποιοσδήποτε μεταφορέας -πιλότος αεροπλάνου, καπετάνιος πλοίου, οδηγός αυτοκινήτου, ταξιτζής κ.λπ.- ο οποίος μεταφέρει αλλοδαπούς που «δεν έχουν δικαίωμα εισόδου στη χώρα» υπόκειται σε φυλάκιση ενός τουλάχιστον έτους και πρόστιμο μέχρι 1 εκατ. δρχ. για κάθε παράνομο επιβάτη. Οι ίδιες ποινές ισχύουν και για τα τυχόν λοιπά πρόσωπα που ενέχονται στη μεταφορά. Σε περίπτωση υποτροπής, η ελάχιστη φυλάκιση είναι δύο χρόνια και το πρόστιμο ανεβαίνει στα 5 εκατ. δρχ. Επίσης, κατάσχεται το μεταφορικό μέσο.

Αντίστοιχες ποινές και πρόστιμα προβλέπει η νομοθεσία και των άλλων χωρών της Ε.Ε.: Αυστρία 500.000 δρχ., Βέλγιο 1.300.000 δρχ., Γερμανία 800.000 δρχ., Δανία 350.000 δρχ., Γαλλία 500.000 δρχ., Ιταλία 40.000 δρχ., Ολλανδία 700.000 δρχ., Πορτογαλία 400.000 δρχ., Αγγλία 900.000 δρχ.

Το αποτέλεσμα της νομοθεσίας αυτής είναι ότι όλοι οι μεταφορείς, για να αποφύγουν τις κυρώσεις, εγκαταλείπουν τους επιβάτες τους στο έλεος του Θεού. **(1)** Όλοι, εκτός από τους αερομεταφορείς, που δεν έχουν αυτή την «πολυτέλεια». Και γι' αυτό έχουν αναθέσει -όπως θα παρατηρήσουν όσοι αναγνώστες ταξιδεύουν στο εξωτερικό- στους υπαλλήλους τους αστυνομικά καθήκοντα, υποχρεώνοντάς τους κατά το τσεκάρισμα των εισιτηρίων να ελέγχουν και τα διαβατήρια των επιβατών, προκειμένου να τους δώσουν την κάρτα επιβίβασης. Η Διεθνής Ομοσπονδία Εργαζομένων στις Αερομεταφορές έχει αντιδράσει στην απαράδεκτη αυτή κατάσταση που επιφορτίζει τα μέλη της με καθήκοντα τα οποία, ούτε είναι σε θέση, ούτε είναι αρμόδια να διεκπεραιώσουν. Από το 1992 υπερασπίζεται εκείνα τα μέλη της που αρνούνται να παίζουν το ρόλο που ανήκει στην Αστυνομία ή στα κέντρα αλλοδαπών, δηλαδή να αποφασίζουν ποιοι από τους επιβάτες τους έχουν και ποιοι δεν έχουν δικαίωμα να ταξιδέψουν, να γνωματεύουν ποια διαβατήρια είναι γνήσια και ποια είναι πλαστά κ.ο.κ.

Έτσι, λοιπόν, αν κάποιοι είναι «δουλέμποροι», αυτοί δεν είναι οι μεταφορείς, αλλά οι κυβερνήσεις, οι οποίες καθιστούν, τόσο τους μεταφορείς, όσο και τους επιβάτες τους, δούλους μιας παράνομης και ανάλγητης νομοθεσίας. Οι αρχές και τα ΜΜΕ μάς λένε ότι οι «δουλέμποροι» είναι παράνομοι, ότι συνεργάζονται με τη μαφία (αυτό θυμίζει εποχή ποτοαπαγόρευσης στις ΗΠΑ), ότι είναι ασυνείδητοι, ότι είναι εγκληματίες. Είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα!

***διευθυντής του περιοδικού *Μαρτυριες* της διεθνούς αμνηστίας της Ελλαδας, και αρθρογράφος**

Σημειώσεις

(1) Και για να μην υπάρξει έλεος κανενός θεού, οι κυβερνήσεις της Ε.Ε. ετοιμάζουν ειδική ευρω-αστυνομία για τη φύλαξη των εξωτερικών συνόρων από τους «λαθρομετανάστες» πρόσφυγες. Πρώτη διδάξασα η αμερικανική ακτοφυλακή, που την εποχή των σφαγών στην Αϊτή εμπόδιζε τα καΐκια των Αϊτινών προσφύγων να πλησιάσουν στη Φλόριντα (τότε δεν είχαν εφευρεθεί οι «δουλέμποροι»).

Υπόθεση Αμαρύνθου ή κοινωνική εξαχρείωση

Της Σίσσυς Βωβού*

Τα γεγονότα

Μπορεί να μην είναι τόσο γνωστή στο κυπριακό κοινό, απ' άκρη σ' άκρη όμως η Ελλάδα συγκλονίστηκε για πολλές μέρες, πρωτοστατούντων όλων των ΜΜΕ, όχι τυχαία, αφού η υπόθεση αυτή συμπύκνωσε και ανέδειξε πολλά κοινωνικά προβλήματα του σήμερα. Ξεκίνησε, και πάλι όχι τυχαία, από τον ομαδικό βιασμό 16χρονης μαθήτριας από τέσσερις 16χρονους επίσης συμμαθητές της, ενώ η εξέλιξη αυτών των κακουργηματικών πράξεων φαίνεται ότι φωτογραφιζόταν από τρεις, επίσης 16χρονες, μαθήτριες.

Η μαθήτρια δεν ήταν μόνο 16χρονη, αλλά και «ξένη». Όχι μόνο «ξένη», αλλά και αριστούχος.

Η μαθήτρια κατάγγειλε το γεγονός στο αστυνομικό τμήμα όχι του χωριού αυτού, αλλά της διπλανής Ερέτριας, μια και ο ένας από τους τέσσερις συμμαθητές ήταν γιος αστυνομικού.

Η πράξη συνέβη σε κατειλημμένο σχολείο.

Αμέσως τα ΜΜΕ «φούντωσαν». Αρχική αιχμή, κοίτα τι συμβαίνει στα κατειλημμένα σχολεία. Αυτές είναι η καταλήψεις.

Σύσσωμη η τοπική κοινωνία που εκφράστηκε (όχι αυτή που φοβήθηκε και σιώπησε), αποκήρυξε την καταγγελία ως ψεύτικη, γιατί τα αγόρια είπαν ότι όλα αυτά έγιναν επειδή «τα ήθελε». Αυτό δηλαδή που λέγεται, όταν υπάρχει οποιαδήποτε καταγγελία βιασμού. Έχουμε λοιπόν, στην υπόθεση αυτή:

- Βία κατά των γυναικών, σε μια από τις ακραίες μορφές της
- Νεανική βία και παραβατικότητα
- Συγκάλυψη από μέρους της τοπικής κοινωνίας
- Ρατσιστικά, τουλάχιστον εν μέρει, κίνητρα των δραστών, αφού το θύμα είχε σηκώσει την ελληνική σημαία στις παρελάσεις λόγω της αρίστευσής της.
- Ρατσιστικής έμπνευσης συγκάλυψη και εξοβελισμό της καταγγέλλουσας.

Η παρέμβαση των ΜΜΕ ήταν ανθρωποφαγική, όπως συχνά συμβαίνει σε τέτοιες περιπτώσεις, αλλά ταυτόχρονα σωτήρια. Η σημαντικότερη παρέμβαση που σ' αυτό το τοπίο ήταν η ανάμιξη του Προέδρου της Δημοκρατίας, ο οποίος έστειλε τον γραμματέα του να δει και να συμπαρασταθεί στη μαθήτρια καταγγέλλοντας ταυτόχρονα την ασχήμια του ρατσισμού.

Το αποκορύφωμα της συνενοχής ήταν η στάση του συλλόγου των καθηγητών καθώς και του συλλόγου γονέων.

Ο σύλλογος των καθηγητών επέβαλε αρχικά την ποινή των 5 ημερών αποβολής τόσο στα τέσσερα αγόρια όσο και στη μαθήτρια, χωρίς να έχει καλέσει τη μαθήτρια να απολογηθεί ούτε τη μητέρα της, κατά παράβαση της δεοντολογίας, υιοθετώντας έτσι, εκ του αποτελέσματος, τον ισχυρισμό των μαθητών.

Ο σύλλογος των γονέων πήρε στάση τάχα ουδέτερη, με το επιχείρημα ότι αυτή που θα κρίνει είναι η δικαιοσύνη και εμείς δεν μπορούμε να κατασκευάζουμε ενόχους. Την ίδια ώρα που τα αγόρια έχουν παραπεμφθεί για κακουργήματα.

Σε όλη τη 10ήμερη διάρκεια αυτών των γεγονότων, η πόλη είχε καταληφθεί από τις «κάμερες» των καναλιών, ενώ κάθε μέρα περίσσευαν οι «αποκαλύψεις», συχνά διογκωμένες, για παραβατικότητα των νέων και βία στα σχολεία, αλλά και σχολιασμούς «ειδικών» και μη, κάνοντας έτσι διάτρητη τη συνηθισμένη ζωή της πόλης.

Για να μην χάσουν το τρένο του κιτρινισμού, σοβαρές εφημερίδες, δημοσίευσαν τις προανακριτικές καταθέσεις της κοπέλας με όλα τα απόρρητα που φυσιολογικά περιείχαν, χωρίς να παραλείψει στο τέλος, η Ελευθεροτυπία, να δημοσιεύσει —κατά λάθος, όπως δικαιολογήθηκε— μέχρι και το όνομά της.

Τέλος, γι' αυτή τη φάση τουλάχιστον, η υπόθεση αποσύρθηκε από το δημόσιο χώρο των μίντια, και θα περάσει πλέον στο χώρο της ανάλυσης και της κοινωνικής κριτικής. Η νεαρή μαζί με τη μητέρα της έφυγαν απ' το χωριό σαν κυνηγημένες, άλλαξαν σπίτι και σχολείο - δουλειά αντίστοιχα.

Βιασμός - Ρατσισμός

Η κυρίαρχη αντίληψη που διαμορφώθηκε κατά τις ημέρες όπου το θέμα της Αμαρύνθου ήταν πρώτο στη δημοσιότητα, ήταν πως αιτία αυτής της συμπεριφοράς των εφήβων βιαστών αλλά και της συγκάλυψης που «προσέφερε» η τοπική κοινωνία, ήταν ο ρατσισμός. Το φεμινιστικό κίνημα όμως, που έκανε μια διαδήλωση αλληλεγγύης στην κοπέλα επιτόπου, στις 4/11, θέλησε να αναδείξει παράλληλα και έντονα το ζήτημα της βίας κατά των γυναικών και του βιασμού. Δεν είναι τυχαίο ένα από τα συνθήματά μας, που έλεγε «Κάθε γυναίκα μπορεί να βιαστεί, όλες μαζί να σπάσει η σιωπή»*. Η σεξουαλική εκμετάλλευση των ξένων γυναικών στα μπαρ και άλλους οίκους εκπόρνευσής τους είναι ένα πολύ διαδεδομένο φαινόμενο τα τελευταία χρόνια, και δυστυχώς πολύ μαζικό στην κοινωνία μας. Και όχι μόνο σ' αυτήν. Συχνά η εκμετάλλευση αυτή έχει τη μορφή της καταναγκαστικής πορνείας ενάντια στην οποία το φεμινιστικό κίνημα παγκοσμίως κάνει σημαντικούς αγώνες. Σε μια τέτοια κοινωνία λοιπόν, ποιο είναι το παράδειγμα των ενήλικων προς τους ανήλικους; Πρωτίστως ότι οι ξένες μπορεί πολύ πιο εύκολα από τις ντόπιες να είναι για πάσα χρήση, είτε επειδή είναι φτωχές είτε επειδή καταναγκάζονται. Αυτό το δεύτερο ουδόλως έχει ενοχλήσει τα πλατιά στρώματα των ανδρών που βρίσκουν «διασκεδαστικές» τις υπηρεσίες αυτών των γυναικών, και δεν ρωτούν πολλά πολλά.

Φυσικά το εμπόριο και το τράκικινγκ των γυναικών μπορεί να καταλήγει στον πελάτη, περνάει όμως από πολλά «χέρια» πριν φθάσει σ' αυτόν. Από διεθνικές σπείρες, από κρατικούς λειτουργούς παντός είδους, συνοριακούς φρουρούς, αστυνομικούς, δικαστικούς. Όλοι αυτοί μέχρι πρόσφατα παρέμεναν ατιμώρητοι νομικά και είχαν παράλληλα την «κοινωνική κατανόηση». Η σύνδεση που θα μπορούσε να κάνει κάποια είναι ότι η υποτίμηση και αντικειμενοποίηση των ξένων γυναικών μαζί με το «εξοργιστικό» φαινόμενο να αριστεύουν κάποια μεταναστάκια στα σχολεία και στην προκειμένη περίπτωση η κοπέλα να κρατήσει και τη σημαία, ήταν αυτό που οδήγησε σε μια τέτοια μεγάλη και κακουργηματική προσβολή των ατομικών δικαιωμάτων και του αυτοπροσδιορισμού της συγκεκριμένης μαθήτριας. Ο βιασμός, βέβαια, για να επανέλθουμε, όπως δείχνουν όλες οι έρευνες, δεν γνωρίζει έθνη, ηλικίες, τόπους και χρόνους. Είναι μια άσκηση εξουσίας των ανδρών πάνω στις γυναίκες, και πολλές φορές έχουν σημειωθεί ακόμα και ομαδικοί βιασμοί χωρίς να υπάρχουν τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης περίπτωσης. Συνεπώς το φεμινιστικό κίνημα, έστω και μέσα στις αδυναμίες του,

θέλησε να αναδείξει το θέμα αυτό και φυσικά να το συνδέσει με όλα τα άλλα. Το μήνυμα που εκπέμφθηκε είναι ότι όλες οι γυναίκες έχουν κοινά συμφέροντα σε έναν κοινό αγώνα ενάντια στην ανδρική βία. Και το μήνυμα αυτό, όπως φάνηκε στην εκδήλωση, είχε αρκετές αποδέκτριες, έστω κι αν αναγκάζονταν να εκφράσουν τα συγχαρητήριά τους ψιθυριστά.

Δεν είναι αυτή η μοίρα μας

Η υπόθεση αυτή θα μείνει στα χρονικά για πολύ καιρό, γιατί συμπυκνώνει πολλές από τις εκφράσεις της κοινωνικής παρακμής που προκύπτει από μια σύγχρονη αναδιανομή δύναμης μεταξύ ανδρών και γυναικών, ντόπιων και ξένων, πλούσιων και φτωχών, νέων και μεγαλύτερων. Είναι μια αληθινή έκφραση της παγκοσμιοποίησης σ' ένα μικρό χωριό, σ' ένα σχολείο.

Όχι όμως, δεν είμαστε μοιραίες κι άβουλες αντάμα, προσμένοντας ίσως κάποιο θαύμα. Ήδη έχει τεθεί από πολλούς φορείς της κοινωνίας και της εκπαίδευσης το αίτημα για σοβαρή εισαγωγή στην εκπαίδευση του ζητήματος της ισότητας των δύο φύλων, της βίας κατά των γυναικών, και, κυρίως στην ανώτατη εκπαίδευση, της σεξουαλικής παρενόχλησης των γυναικών από ισότιμους και ανώτερους. Μετά απ' όλο αυτό το σοκ, μάλλον θα υπάρξουν πιο ανοιχτά μάτια και αφτιά για τέτοια ζητήματα δικαιωμάτων και σεβασμού. Φυσικά πρωτίστως οι ίδιες οι γυναίκες πρέπει να καταλάβουν ότι αλληλεγγύη δεν είναι να καλύπτουν τον κανακάρη τους ή το συγχωριανό τους για να μεταβληθεί από έφηβος βιαστής σε ώριμο βιαστή αργότερα, αλλά ο σεβασμός των δικαιωμάτων που αφορούν και αυτές τις ίδιες.

Την εκδήλωση στην Αμάρυνθο οργάνωσαν 11 γυναικείες συλλογικότητες, μεταξύ των οποίων οι δύο είναι μεταναστριών.

***Μέλος του Φεμινιστικού Κέντρου Αθήνας
Παγκόσμιας Πορείας Γυναικών**

Η θανατική ποινή

Βάσω Κιντή*

Ο Ιμμάνουελ Καντ στη δεύτερη διατύπωση της κατηγορικής προσταγής, της ηθικής δηλαδή αρχής που πρέπει να διέπει τις πράξεις μας, λέει ότι ποτέ δεν πρέπει να αντιμετωπίζουμε τους ανθρώπους απλώς ως μέσα για την επίτευξη κάποιου στόχου αλλά πάντοτε να θεωρούμε την ανθρώπινη προσωπικότητα, είτε πρόκειται για τον εαυτό μας είτε για άλλους, ως τον υπέρτατο σκοπό. Κι αυτό γιατί ο άνθρωπος δεν έχει τιμή όπως τα πράγματα που μπορούν να ανταλλάσσονται, να εξαγοράζονται, να απαλλοτριώνονται, αλλά αξία απόλυτη, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας μας επιβάλλει ακόμα και στην περίπτωση της τιμωρίας και των στυγνότερων εγκληματιών να απέχουμε από πρακτικές που προσβάλλουν την «ιερότητα» αυτής της άνευ όρων αξίας. «Ιερότητα» που δεν θεμελιώνεται στο Θεό ή στη φύση (δεν είναι δηλαδή κάτι που μας δίδεται ή ανακαλύπτουμε), αλλά αποτελεί αξίωση της ηθικής, της λογικής και της αυτονομίας. Έτσι σύμφωνα με τον Καντ και αντίθετα προς μία ωφελιμιστική αντίληψη της ηθικής, δεν επιτρέπεται να επιβάλλουμε ποινές γιατί προσδοκούμε από αυτές καλά αποτελέσματα για μεμονωμένα άτομα ή γενικά για την κοινωνία, π.χ., παραδειγματισμό, σωφρονισμό ή πρόληψη, αλλά μόνο για λόγους δικαιοσύνης. Στην περίπτωση που τιμωρούμε τους παραβάτες του νόμου για ωφελιμιστικούς σκοπούς, τους μεταχειριζόμαστε ως αντικείμενα και τίποτε δεν μας εμποδίζει να επιβάλλουμε σ' αυτούς, ανάλογα με την περίσταση, ποινές αυστηρότερες ή επιεικέστερες απ' ό,τι η παράβαση απαιτεί, ώστε να επιτύχουμε αποτελεσματικότερα τους στόχους μας.

Τι σημαίνει «τους μεταχειριζόμαστε ως αντικείμενα»; Σημαίνει ότι παραβιάζουμε την αυτονομία τους, ότι διακανονίζουμε έξωθεν, αυθαιρέτως και δεσποτικά την τύχη τους. Μα είναι δυνατόν ποτέ, θα μπορούσε να αντιτείνει κάποιος, να απαιτεί ο Καντ, εν ονόματι της αυτονομίας, τη συμφωνία του παραβάτη στην τιμωρία του; Ο Καντ δεν ζητάει αυτό. Άλλωστε τι τιμωρία θα ήταν αν ανταποκρινόταν σ' αυτό που επιθυμούσε ο παραβάτης; Ζητάει η επιβολή της ποινής να γίνεται όχι επί τη βάσει συγκυριακών συμφερόντων, ακόμη και της πλειοψηφίας, αλλά επί τη βάσει της λογικής και της δικαιοσύνης, όπως ορίζουν οι αρχές στις οποίες συμφώνησαν οι πολίτες μετέχοντες σε μια κοινωνία ως έλλογα όντα, εγκληματίες και μη. Ο Καντ υποστηρίζει την αρχή της ανταπόδοσης, το βιβλικό «οφθαλμόν αντί οφθαλμού», όχι ως αντεκδίκηση αλλά ως αρχή δικαιοσύνης που σέβεται την αυτονομία του υποκειμένου. Η τιμωρία δεν έρχεται έξωθεν, από τους άλλους, ετερόνομα, αλλά επισύρεται από την ίδια την πράξη.

Όλα τα ηθικά υποκείμενα (και σ' αυτά περιλαμβάνονται προφανώς και οι παραβάτες), θα πρέπει, κατά τον Καντ, να αντιλαμβάνονται εαυτούς ως ηγεμόνες στο βασίλειο της ηθικής. Θα πρέπει να νομοθετούν για όλους διά των πράξεών τους αλλά ταυτοχρόνως να υπόκεινται και οι ίδιοι, ως υπήκοοι, στους νόμους που θεσπίζουν. Όταν αυτόνομα επιλέξει κάποιος να ενεργήσει παραβατικά[1] δεν θέτει τον εαυτό του στο έλεος των συμπολιτών του, δεν εξοβελίζεται από την κοινωνία, αλλά τους καλεί, σεβόμενοι την αυτονομία του, να υπερασπιστούν την «τιμή» του, να γίνουν τιμωροί[2], να υπακούσουν στον «καθολικό νόμο» που έθεσε διά της πράξης του και να ανταποδώσουν, επιβάλλοντας σ' αυτόν την ποινή που επισύρει η συμπεριφορά του. Πρέπει να πάρει, θα έλεγε ο Καντ, αυτό που του αξίζει.

Αυτά υποστήριζε ο Καντ για την ηθική και την τιμωρία. Τον θυμήθηκα γιατί το τελευταίο διάστημα στη χώρα μας πληθαίνουν οι συζητήσεις για τη θανατική ποινή. Ο ίδιος ο Καντ, με βάση τις αρχές που προαναφέραμε, ήταν υπέρ της θανατικής ποινής. Ακόμα και στην περίπτωση που μια κοινωνία αποφάσιζε να διαλυθεί με τη σύμφωνη γνώμη των μελών της, έλεγε, ο τελευταίος δολοφόνος που παραμένει στη φυλακή πρέπει να εκτελεστεί έτσι ώστε να αποδοθεί δικαιοσύνη.

Κανείς απ' όσους σήμερα ομιλούν υπέρ της θανατικής ποινής δεν επικαλείται τον Καντ γιατί η βιβλική αρχή στην οποία βασίζεται (και την οποία βεβαίως μετασχηματίζει[3]) είναι πλέον απαξιωμένη. Θεωρείται, στην καλύτερη περίπτωση, απλώς απαρχαιωμένη και στη χειρότερη, όχι αρχή δικαιοσύνης αλλά προκάλυμμα, πρόσχημα εκδικητικότητας.

Εν τούτοις, παρ' όλη την κατίσχυση του ωφελιμισμού στη θεμελίωση του ποινικού συστήματος που διαθέτουν οι σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, οι καντιανές έννοιες και αρχές εξακολουθούν να είναι πρωταρχικής σημασίας. Και, παραδόξως, αντίθετα με τη θέση του φιλοσόφου που τις συνέλαβε, είναι, κατά τη γνώμη μου, αυτές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δικαιολογήσουν την κατάργηση της θανατικής ποινής. Θα υποστηρίξω αυτή τη θέση αφού δείξω πρώτα πόσο σαθρά είναι ορισμένα επιχειρήματα που προβάλλονται συνήθως είτε υπέρ είτε ακόμη και κατά της διατήρησης της θανατικής ποινής και τα οποία είδαν το φως της δημοσιότητας τελευταία και σε ελληνικές εφημερίδες.

Λέγεται π.χ, ότι η θανατική ποινή είναι το μόνο αποτελεσματικό, αποτρεπτικό μέτρο κατά της εγκληματικότητας ακριβώς γιατί οι άνθρωποι φοβούνται το θάνατο πολύ περισσότερο από τον εγκλεισμό. Εάν έτσι δικαιολογείται η θανατική ποινή, τότε μπορεί κανείς να δικαιολογήσει και τον βασανισμό ως τιμωρία αφού και αυτόν τον φοβούνται οι άνθρωποι ή ακόμα και τις δημόσιες εκτελέσεις. Επίσης να ζητήσει την επιβολή της θανατικής ποινής και για μικρότερα αδικήματα προκειμένου να επιτύχει τη μείωση του δείκτη εγκληματικότητας. Εκτός του ότι ένα μέτρο σαν το τελευταίο είναι προφανώς άδικο αφού η ποινή δεν θα αναλογούσε στο αδίκημα, είναι γνωστό πως δεν υπάρχουν αδιάσειστα στοιχεία που να αποδεικνύουν τη σχέση της θανατικής ποινής με την εγκληματικότητα.

Υποστηρίζεται επίσης ότι μπορεί μεν το «οφθαλμόν αντί οφθαλμού» να είναι ξεπερασμένο αλλά το δημόσιο αίσθημα το απαιτεί. Αντί λοιπόν να επιτρέπουμε ή να ανεχόμαστε την αυτοδικία, ας αναθέσουμε στην πολιτεία να παίρνει εκδίκηση με σύνεση και ψυχραιμία ώστε να ικανοποιηθεί ο λαός και να προλάβουμε δυσάρεστες καταστάσεις. Το επιχείρημα αυτό είναι εντελώς υποκριτικό και δημαγωγικό αφού οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής κρύβονται πίσω από ένα υποτιθέμενο κοινό αίσθημα το οποίο, ακόμη και στην περίπτωση που ήταν υπαρκτό, θα έπρεπε να καταπολεμάται αντί να εκλαμβάνεται ως μέτρο απόδοσης δικαιοσύνης.

Τέλος, αναφέρεται συνήθως ότι διά της εκτέλεσης προλαμβάνουμε με τρόπο οριστικό κάθε νέο έγκλημα που μπορεί να τελέσουν εντός ή εκτός της φυλακής επικίνδυνοι εγκληματίες. Τίποτε δε λέει η άποψη αυτή για το δίκαιον της θανατικής ποινής. Μας λέει μόνο ότι ένας άνθρωπος πρέπει να σκοτωθεί γιατί εμείς δεν εμπιστευόμαστε άλλους ανθρώπους, τους φύλακες ή τους δικαστές.

Εναντίον, τώρα, της θανατικής ποινής υποστηρίζεται ότι το κράτος εμπλέκεται σε αντίφαση όταν από τη μια απαγορεύει το φόνο ενώ από την άλλη τον τελεί καταδικάζοντας σε θάνατο δολοφόνους. Εάν αυτό ήταν καλό επιχείρημα, αποδείκνυε δηλαδή την ανηθικότητα της θανατικής ποινής, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να αποδείξει επίσης και την ανηθικότητα της φυλάκισης ή των προστίμων αφού είναι βέβαιον ότι το κράτος εκτός του ότι προστατεύει τη ζωή

προστατεύει επίσης την ελευθερία και την περιουσία των πολιτών. Το επιχείρημα δεν είναι καλό γιατί προϋποθέτει αυτό που αναμένουμε να αποδειχθεί. Όταν αποκαλεί τη θανατική ποινή φόνο για να καταδείξει την αντίφαση, τη θεωρεί εκ προοιμίου άδικη αφαίρεση ζωής, πράγμα ακριβώς που πρέπει να αποδείξει. Δεν είναι κάθε αφαίρεση ζωής φόνος (βλέπε αυτοάμυνα, πόλεμος, επαναστάσεις). Ο πολέμιος της θανατικής ποινής πρέπει λοιπόν να πείσει ότι πρόκειται για άδικη αφαίρεση ζωής.

Συνήθως χρησιμοποιείται το επιχείρημα ότι σε περίπτωση δικαστικού λάθους και εκτέλεσης της θανατικής ποινής, δεν μπορούμε να επανορθώσουμε. Η προφανής αυτή διαπίστωση που λέει στην ουσία ότι πάντοτε είναι λογικά δυνατόν να κάνουμε λάθος, δεν αποδεικνύει γιατί δεν είναι ηθικά ορθό να επιβάλλουμε τη θανατική ποινή ως τιμωρία. Υπάρχουν πλείστες όσες περιπτώσεις στις οποίες αποδεικνύεται πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας - όρος που τίθεται στις δικαστικές κρίσεις - η ενοχή των κατηγορουμένων για πράξεις που θα μπορούσαν να επιφέρουν την ποινή του θανάτου. Δικαιολογούμαστε τότε να την επιβάλλουμε επειδή η πιθανότητα λάθους παραμένει μόνο λογικά; Μα αν μας απασχολεί η λογική μόνο πιθανότητα λάθους (το ότι δηλαδή η ανθρώπινη κρίση δεν είναι αλάνθαστη) θα έπρεπε να αναστέλλουμε ένα πλήθος ανθρώπινων δραστηριοτήτων προκειμένου να αποφύγουμε πιθανή μοιραία κατάληξη, π.χ. να πετάμε με αεροπλάνα ή να κατασκευάζουμε γέφυρες.

Οι προηγούμενοι συλλογισμοί με οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το επιχείρημα που μπορεί να δείξει την ανηθικότητα της θανατικής ποινής με τρόπο κατηγορηματικό είναι αυτό που στηρίζεται στην καντιανή έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας[4]. Η ίδια η συζήτηση περί ηθικής, η ίδια η σφαίρα της ηθικής, προϋποθέτει την ανθρώπινη ζωή ως όρο, ως συνθήκη για να μιλάμε για δικαιώματα, κανόνες, καθήκοντα, υποχρεώσεις, ποινές. Στο πρόσωπο και του χειρότερου εγκληματία η κοινωνία πρέπει να αναγνωρίζει ένα μέλος της. Μόνο υπ' αυτό τον όρο της επιτρέπεται να τον τιμωρεί. Πρέπει να του προσδώσει αξία, έστω κι αν ο ίδιος την αρνείται ή την αγνοεί για να μπορεί να επικαλείται η κοινωνία την ηθική και τη δικαιοσύνη. Ως εκ τούτου, ως ζήτημα αρχής, δεν μπορεί να του αφαιρεί τη ζωη.

Σημειώσεις

__1__ Είναι γεγονός ότι σε σύγχρονες κοινωνιολογικές μελέτες που ασχολούνται με την παραβατικότητα και το έγκλημα υποστηρίζεται ότι οι κακοποιοί δεν ενεργούν ελεύθερα και έλλογα αλλά ωθούνται σε παραβατική συμπεριφορά από παράγοντες που έχουν σχέση με το περιβάλον στο οποίο ζουν. Λίγο θα επηρέαζαν τον Καντ τέτοιου είδους διαπιστώσεις. Ο Καντ αξιώνει την ελευθερία για να μπορεί να μιλά για ηθική. Αν θέλουμε να μιλάμε για ορθό και λάθος, για ηθικούς κανόνες, για δικαιώματα και υποχρεώσεις, πρέπει να αναγνωρίσουμε και στον εγκληματία αυτονομία και ελεύθερη βούληση.

__2__ Τιμωρός: Ετυμολογικά, αυτός που φυλάσσει την τιμή. Εδώ, διασταλτικά ίσως, αυτός που φυλάσσει την τιμή του εγκληματία επιβάλλοντας σε αυτόν ποινή.

__3__ Ο Καντ, π.χ., δεν υποστήριξε ποτέ τις απλουστευτικές ερμηνείες της αρχής της ανταπόδοσης που ομιλούν για βιασμό του βιαστή, κλοπή του κλέφτη, κλπ.

__4__ Δεν θέλω να πω ότι τα ωφελιμιστικά επιχειρήματα δεν είναι βάσιμα ή πειστικά στη συζήτηση περί θανατικής ποινής. Όμως, από τη σκοπιά που συζητώ το θέμα, μοιάζουν πολύ «υπολογιστικά» και άμεσα εξαρτώμενα από συγκυρίες. Όταν οι ωφελιμιστικές ηθικές θεωρίες συγκροτήθηκαν, κατά τον δέκατο έβδομο αιώνα και μετά, από διανοητές όπως τον Μπένθαμ και τον Μιλλ, και αντικατέστησαν την κυρίαρχη ως τότε ηθική θεωρία του φυσικού νόμου, συνέβαλαν πράγματι σε μια επανάσταση. Η ηθική δεν οριζόταν πλέον έξωθεν, ήρθε ανάμεσα στους ανθρώπους, θεμελιώθηκε, όχι πια στον Θεό, αλλά στην ευτυχία και στο συμφέρον των ανθρώπων. Παρέμεινε, όμως, κατά ένα ιδιάζοντα τρόπο, εξωτερική, αφού εξαρτάται από παράγοντες (όπως οι συνέπειες των πράξεών μας) που δεν μπορούν πλήρως να υποταγούν στον έλεγχο των ηθικών υποκειμένων. Ο Καντ ήταν αυτός που απέκλεισε πλήρως την ετερονομία και συνέδεσε την ηθική με την απόλυτη αγαθότητα της λογικής βούλησης των υποκειμένων.

***Καθηγήτρια Φιλοσοφίας του Τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης του Πανεστημίου Αθηνών, που ασχολείται με τη φιλοσοφία της επιστήμης.**
Το κείμενο αυτό αναδημοσιεύεται με την άδεια της συγραφέας από το περιοδικό *Ο Πολίτης*, 46, 1998.

Πορτρέτο από τον Don McCullin ενός Ιρλανδού στο East End του Λονδίνου, 1968

Never Let me Go

Ένα τρυφερό και σπαρακτικό μυθιστόρημα - αποτύπωμα μιας μελλοντικής τραγικής κοινωνίας

Της Κορίνας Δημητρίου

Η πιο άμεση αντίδραση που σου αφήνει το βιβλίο του Kazuo Ishiguro *Never Let me Go είναι* μια μεγάλη αντίφαση: από τη μια η τρυφερότητα και η ευγένεια της γραφής του, που διαπνέει όλο του το συγγραφικό έργο, και από την άλλη η σπαρακτική κραυγή, ο σχεδόν τραυματικός συγκλονισμός που σου προκαλεί το ζήτημα με το οποίο καταπιάνεται: έχουμε το δικαίωμα να κλωνοποιούμε ανθρώπους για να πάρουμε τα όργανά τους;

Σκηνικό είναι η σύγχρονη Αγγλική επαρχία: οι εικόνες των πράσινων λιβαδιών των καλυμμένων με ομίχλη και ψιλή βροχή, καθορίζουν από την αρχή την ήρεμη και στοχαστική μελαγχολία του έργου. Ο Ishiguro, Βρετανός ιαπωνικής καταγωγής, στιγματίζει το έργο του με το ταμπεραμέντο του ευαίσθητου, ευγενικού και φαινομενικά προβλεπτού τζέντλεμαν που όμως εντελώς απρόσμενα θα σε συγκλονίσει διατηρώντας το ατάραχο ύφος του.

Τον Ishiguro αισθάνομαι σχεδόν σαν να τον γνωρίζω προσωπικά· είναι η οικειότητα που νιώθουμε συχνά με τους χαμογελαστούς ανθρώπους των χαμηλών τόνων που με γλυκύτητα μιλούν κατ΄ ευθείαν στην ψυχή αλλά πρωτίστως στην καρδιά μας, θέτοντας όμως αμείλικτα και βασανιστικά ερωτήματα. Σε ένα παλιότερο βιβλίο του, στον *Καλλιτέχνη του Ρευστού Κόσμου*[1] ο αναγνώστης περιδιαβάζει τα μονοπάτια της μνήμης ενός πατέρα που σε νεαρή ηλικία είχε συνδέσει το όνομα του με το φασισμό και που τώρα, μέσα από την ανάμνηση της σκέψης και της καλλιτεχνικής δημιουργίας της νεαρής του ηλικίας, προσπαθεί να καταλάβει το ρευστό κόσμο στον οποίο ζει και ο οποίος δεν του συχγωρεί το παρελθόν του. Στο γνωστότερο ίσως βιβλίο του - *Τα Απομεινάρια της Μέρας*[2], ο Ishiguro ασκεί και πάλι κριτική στο δύσκαμπτο και φλεγματικό κοινωνικό ιστό της Αγγλίας του μέσου του 20ου αιώνα που στερεί από τους υπηρέτες του συστήματος το δικαίωμα να ζήσουν και να βιώσουν όλα εκείνα που δίνουν νόημα στη ζωή: τον αυθορμητισμό, τη χαρά, το θυμό, τη λύπη, το πένθος αλλά πρωτίστως τον έρωτα, μέσα από μια ολόκληρη ζωή ανεκπλήρωτων πόθων του υπηρέτη-butler, ενώ στο βάθος μαίνεται ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, η κατ' εξοχήν έκφραση της ανθρώπινης βαρβαρότητας.

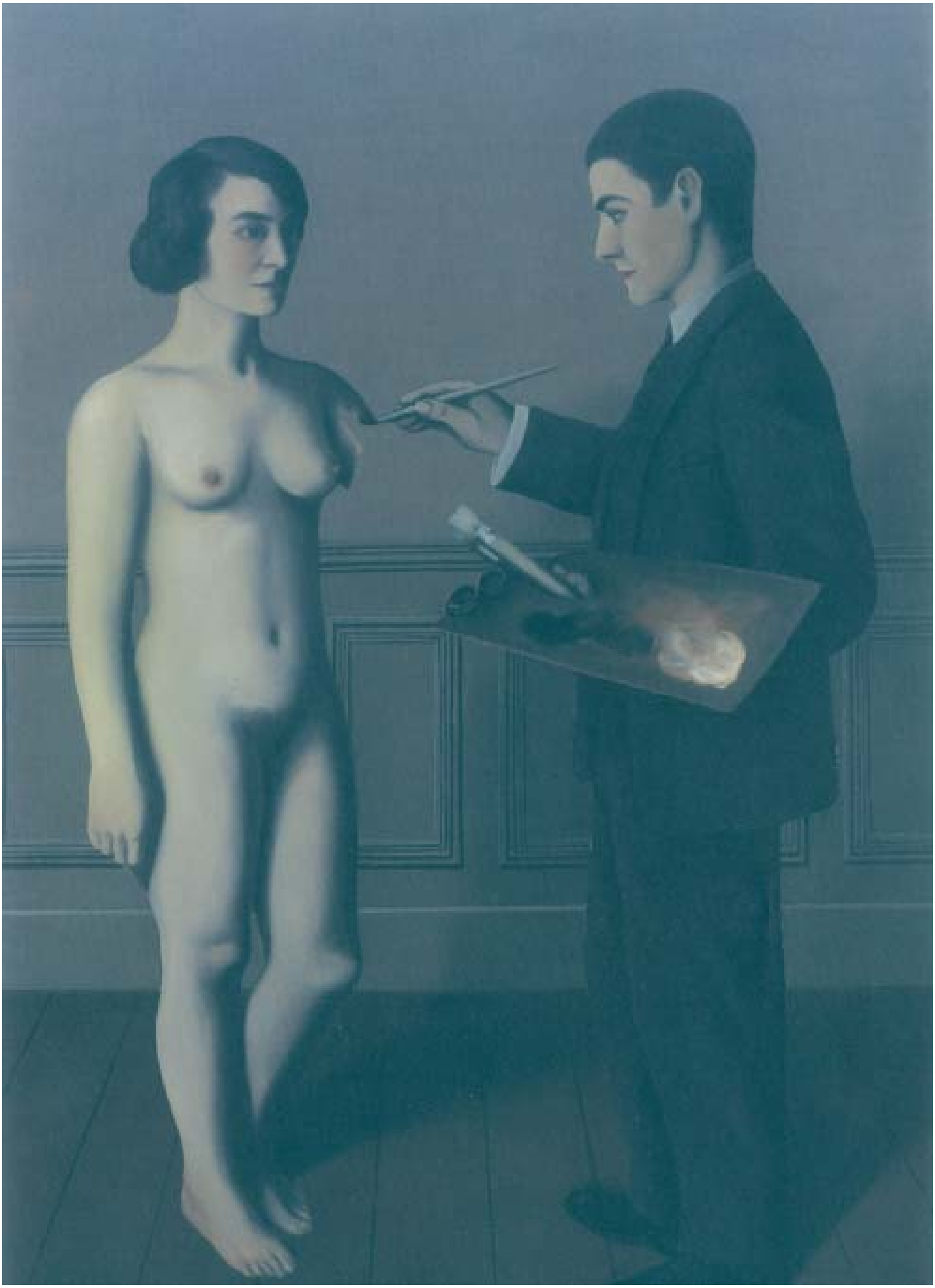
Στο πιο πρόσφατο βιβλίο του *Never Let Me Go*, που εκδόθηκε το 2005 από τον εκδοτικό οίκο Faber and Faber[3] ο συγγραφέας μιλά με τη φωνή μιας νεαρής γυναίκας για την οποία ανακαλύπτουμε σιγά-σιγά ότι είναι κλωνοποιημένη. Μια γυναίκα όπως όλες μας, με επιθυμίες, αδυναμίες, στόχους και όνειρα αλλά και με την επίγνωση ότι δεν έχει ρόλο και κατεύθυνση στη ζωή άλλον από αυτόν που η «δημιουργία» της προσέδωσε: να «δωρίσει» σιγά-σιγά όλα της τα ζωτικά όργανα και να ξεψυχήσει πάνω σε ένα χειρουργικό τραπέζι πριν να προλάβει να ζήσει τα όνειρά της. Με όπλο και πάλι το εργαλείο της μνήμης, θυμόμαστε μαζί της την παιδική της ηλικία σε ένα σχολείο ειδικό-οικοτροφείο για παιδιά κλώνους και αργότερα σε μια οργανωμένη κοινότητα κλώνων για λίγα χρόνια, μέχρι να ξεκινήσει ο κύκλος της αφαίρεσης οργάνων για όλους τους πρωταγωνιστές του βιβλίου. Τα παιδιά - και αργότερα έφηβοι- είναι σαν όλα τα παιδιά μας, ή καλύτερα είναι τα παιδιά μας. Είναι έξυπνα, ζωηρά, σκανδαλιάρικα, γεμάτα ενέργεια. Σαν έφηβοι ερωτεύονται, ζηλεύουν, θυμώνουν και συγχωρούν ή μπορεί να είναι και μικρόψυχοι και ανταγωνιστικοί. Όλοι μαθαίνουν σιγά-σιγά από μικροί τι τους περιμένει και το δέχονται αδιαμαρτύρητα. Μοναδική τους ελπίδα να εξασφαλίσουν παράταση ζωής για 3-4 χρόνια. Σανίδα σωτηρίας τους ο έρωτας και η καλλιτεχνική δημιουργία. Και τα δύο όμως θα αποδειχθούν και πάλι αδύναμα μπροστά στην αδυσώπητη σκληρότητα και αλαζονεία μιας κοινωνίας που κυνηγά την αθανασία. Κανείς δεν τολμά να φανταστεί ότι μπορεί ή ότι δικαιούται να ξεφύγει εντελώς. Ένα αόρατο σύστημα τους περικλείει και τους ελέγχει από διακριτική απόσταση - μια ομάδα γυναικών δασκάλων που προσπαθεί πότε με αγάπη και συμπάθεια και πότε με αμηχανία να τους καθοδηγήσει στο πεπρωμένο τους.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθώ σε μια συγκεκριμένη σκηνή του βιβλίου, που απεικονίζεται σαν φευγάτη σκέψη στο εξώφυλλο και που έρχεται επανειλημμένα στο προσκήνιο της αφήγησης, για να επιδέχεται διαφόρων ερμηνειών. Είναι η ανάμνηση της αφηγήτριας από ένα απόγευμα στο οικοτροφείο όταν έπαιζε στο κασετόφωνο το αγαπημένο της τραγούδι "Never let me go" και αφέθηκε να ταξιδέψει στον κόσμο της φαντασία της όπου χορεύοντας κρατούσε στα χέρια της το φανταστικό μωρό της και του σιγοτραγουδούσε. Επιστρέφει στην πραγματικότητα απότομα όταν αντιλαμβάνεται ότι την παρακολουθεί από το διάδρομο με δάκρυα στα μάτια η «Κυρία», μια αινιγματική και απόμακρη φιγούρα που επισκέπτεται το σχολείο κάθε τόσο για να μαζέψει τις καλύτερες ζωγραφιές των παιδιών. Παρόλο που η πρακτική αυτή δημιουργεί πολλά ερωτηματικά στα παιδιά, το μεγαλύτερο αίνιγμα ήταν τα ανεξήγητα δάκρυα αυτής της ψυχρής και φοβικής γυναίκας. Σαν ενήλικας πια, η αφηγήτρια θα ερμηνεύσει τα δάκρυα της γυναίκας σαν έκφραση λύπης για το αναπόφευκτο του γεγονότος ότι η αφηγήτρια θα πεθάνει νέα και άτεκνη. Στο τέλος θα μάθουμε ότι τα δάκρυα ήταν η αναπόληση μιας εποχής που έφυγε ανεπιστρεπτί: η εποχή πριν την κλωνοποίηση, που δεν έπρεπε ποτέ να αφεθεί να φύγει. Είναι μια προειδοποιητική κραυγή για μας που ακόμα ζούμε στην προ-κλωνοποίησης εποχή, προτρέποντας μας με τον τίτλο του βιβλίου να μην περάσουμε ποτέ αυτό το τρομερό κατώφλι της ιστορίας.

Μια αλληγορική κριτική στην απάνθρωπη ηθική του «ανεπτυγμένου» κόσμου που θεωρεί αυτονόητη και θεμιτή την επιβίωση του εις βάρος ενός άλλου, δοσμένη μέσα από την ευαίσθητη ματιά μιας παρέας παιδιών στην τρυφερή φάση της ενηλικίωσης, που μεγαλώνουν για να γίνουν οι αναλώσιμοι ανώνυμοι, που θα θυσιαστούν για να εξασφαλίσουν την ευημερία και την μακροημέρευση ενός κόσμου που γερνά έχοντας χάσει την ανθρωπιά του.

Σημειώσεις

1. Αγγλικός πρωτότυπος τίτλος: *An Artist of the Floating World*
2. Αγγλικός πρωτότυπος τίτλος: *The remains of the day.* Έγινε ταινία με τον Anthony Hopkins και την Emma Thompson στο ρόλο του butler και της οικονόμου, αντίστοιχα.
3. Δυστυχώς δεν γνωρίζω κατά πόσον έχει μεταφραστεί στα Ελληνικά.

Tentative de l'impossible 1928 (επιχειρώντας το αδύνατο)

COGITO

Σκέφτομαι… Επίσης αμφιβάλλω, νοώ, βεβαιώνω, αρνούμαι, θέλω, δεν θέλω, φαντάζομαι, επιθυμώ, αλλά και αισθάνομαι. Αυτά γράφει ο Descartes στο Δεύτερο Φιλοσοφικό Στοχασμό του, εξηγώντας ποιος είναι ως σκεπτόμενο ον. Αυτήν την πολύσημη και εμβληματική για τη φιλοσοφία λέξη διαλέξαμε για τίτλο του νέου φιλοσοφικού περιοδικού που έχετε στα χέρια σας. Δεν την υιοθετούμε για να αποσπάσουμε την ψυχή από το σώμα, τη φιλοσοφία από τον κόσμο και να αποσυρθούμε σ' έναν αυτάρκη και αδιατάρακτο κόσμο του πνεύματος. Αντίθετα, θέλουμε να απαλλάξουμε τη φιλοσοφία, τουλάχιστον σ' αυτό το περιοδικό, από έναν αυτάρεσκο ναρκισσισμό που καθηλώνεται σε απολιθωμένα σχήματα λόγου.

Το cogito, το οποίο παραπέμπει ιστορικά σε μια σπουδαία στιγμή ανανέωσης και βίωσης της φιλοσοφίας, αποτελεί για μας, όπως και για τον Descartes, το βράχο μιας συνείδησης σε διαρκή εγρήγορση σε όλα τα πεδία. Στους Στοχασμούς, το cogito δίνει τη βεβαιότητα, την αυτοπεποίθηση, την αισιοδοξία, αλλά και τα εργαλεία, για να γνωρίσει κανείς τον εαυτό του και τον κόσμο. Στο δικό μας περιοδικό σηματοδοτεί την προσπάθεια να φωτίσουμε φιλοσοφικά ένα πλήθος θεμάτων που εγείρονται στη δημόσια, αλλά και ιδιωτική, σφαίρα της ζωής. Δεν θεωρούμε τη φιλοσοφία βασίλισσα των επιστημών που θα διαυγάσει καταλυτικά με το λόγο της κάθε διανοητική απόπειρα. Θέλουμε να αναδείξουμε την οπτική της, όχι μόνο γιατί στηρίζεται σε μια μακρά και πολύμορφη παράδοση που έχει συστήσει το ίδιο το πλαίσιο συζήτησης πολλών θεμάτων, αλλά και γιατί το απροσδόκητο βάθος που χαρίζει σε κάθε ανάλυση μάς γεμίζει ικανοποίηση, μας προσφέρει απόλαυση και δίνει νόημα στη ζωή. Δεν θέλουμε να φέρουμε απλώς στο προσκήνιο τις διαμορφωμένες και κατατεθειμένες απόψεις μεγάλων φιλοσόφων. Θέλουμε, επίσης, να δοκιμάσουμε τη δική μας φιλοσοφική κρίση για τα πράγματα, είτε αυτά συνδέονται με τη συγκυρία, είτε είναι παλαιά. Ελπίζουμε ότι έτσι θα συμβάλουμε στη δημιουργία ενός χώρου για τη φιλοσοφία που θα την κρατάει μακριά από μια πληκτική και σκονισμένη αρχαιοπληξία, έναν ιδιοσυγκρασιακό μανιερισμό και την αναχάραξη ιδεολογικά καθηλωμένων κοινών τόπων.

Τα θέματα του περιοδικού είναι ποικίλα. Εκτείνονται από την ηθική και την πολιτική μέχρι τους κήπους και τα όνειρα. Ενδιάμεσα υπάρχουν η ζωγραφική, αλλά και η μαγειρική, η επιστήμη και η επιστημονική φαντασία, η ιστορία και οι ιστορίες, το παράλογο και η λογική, η συνείδηση και το ασυνείδητο, αλλά και η γλώσσα, οι αισθήσεις, τα χρώματα, η μουσική, ο κινηματογράφος, το θέατρο, η λογοτεχνία, η ποίηση. Η πράγματευσή μας δεν περιορίζεται σε ιστορικές περιόδους, ούτε πολώνεται σε φιλοσοφικές σχολές και ειδικούς τρόπους άσκησης της φιλοσοφίας. Αναζητεί ωστόσο τη σαφήνεια και θέλει να καλλιεργεί την κριτική.

Το Cogito είναι καρπός της συνεργασίας μιας, κατά βάση, ομάδας φίλων. Οι φίλοι, ως άλλος εαυτός, όμοιοι με μας αλλά συγχρόνως διαφορετικοί, διανοίγουν και οριοθετούν ένα πεδίο, έναν χώρο οικειότητας, αλλά και έντασης, διαλόγου και κριτικής που προσφέρει ιδέες, προκλήσεις, αισθήματα, ευαισθησίες, αλλά και την απόλαυση μιας κοινής ζωής. Ο χώρος του περιοδικού δεν μπορεί να υποκαταστήσει τους φίλους, αλλά μπορεί να υποδεχθεί και να παράσχει στέγη, δηλαδή να φιλοξενήσει, αυτούς που γνωρίζονται, αλλά και αυτούς που, αν και ξένοι, θέλουν να γνωριστούν επειδή αγαπούν, δηλαδή φιλούν, τόσο τη σοφία, όσο και τη ζωή.

COGITO

- Ένα περιοδικό, για την προβολή της φιλοσοφικής διάστασης των πραγμάτων στη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα της ζωής. Ένα περιοδικό, που δεν οχυρώνει τη φιλοσοφία πίσω από έναν επιτηδευμένο ερμητικό λόγο, δεν την αποστεώνει σ' έναν απαρχαιωμένο ακαδημαϊσμό, δεν την καθηλώνει με την επανάληψη ιδεολογικών κοινοτοπιών και πληκτικών αναλύσεων.
- Ένα περιοδικό για τη λογοτεχνία, τη ζωγραφική, το θέατρο, το σινεμά, τη μουσική, την επιστήμη, την πολιτική, την ιστορία, τη γλώσσα, το φαγητό, τα χρώματα, τους κήπους, ένα περιοδικό για τη ζωή και τη σκέψη, από την πλάγια ματιά της φιλοσοφίας.
- Ένα περιοδικό που απευθύνεται σ' αυτούς που θέλουν να βλέπουν πέρα από την προφάνεια των πραγμάτων, πέρα από τα κλισέ παγιωμένων αντιλήψεων.
- Ένα περιοδικό που θα διατηρεί το βάθος του φιλοσοφικού στοχασμού καθιστώντας τη φιλοσοφία απόλαυση.

Συντακτική ομάδα

Άρις Αραγεώργης, Θόδωρος Αραμπατζής, Στέλιος Βιρβιδάκης, Χάρης Βλαβιανός, Φαίη Ζήκα, Κατερίνα Ιεροδιακόνου, Βάσω Κιντή, Ηλίας Μαρκολέφας, Κώστας Παγωνδιώτης, Ελένη Φιλιππάκη, Στάθης Ψύλλος.

Τακτικοί συνεργάτες

Αλβέρτος Αρούχ, Μελένια Αρούχ, Έλλη Βιντιάδη, Κατερίνα Βιρβιδάκη, Βασίλης Βουτσάκης, Παύλος Καλλιγάς, Βασίλης Καρασμάνης, Κωστής Κωβαίος, Ελένη Μανωλακάκη, Σπύρος Μοσχονάς, Χλόη Μπάλλα, Σπύρος Μπενετάτος, Τερέζα Μπούκη, Vincent Muller, Φιλήμων Παιονίδης, Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου, Σπύρος Ράγκος, Αριστείδης Χατζής.

REVIEW

Περιπέτειες Ιδεών

Διακρίσεων συνέχεια

Το καλό... τρίτωσε

Γιατί μόνο τα κακά να «τριτώνουν»;

Η λαϊκή ρήση «το κακό τρίτωσε» μας θυμίζει πόσο δύσκολο είναι να αντέξουμε τα αλλεπάλληλα πλήγματα ή τις ανεπιθύμητες εξελίξεις.

Δεν υπάρχει ανάλογη ρήση για το καλό που τρίτωσε. Όταν, όμως, συμβεί κάτι τέτοιο αναπόφευκτα ξεχειλίζουμε από αισθήματα ευφορίας, ικανοποίησης και αυτο-πραγμάτωσης. Έτσι ακριβώς νιώθουμε και εμείς, τώρα που τρίτωσαν οι διακρίσεις που πήραμε . . .

Τρεις διακρίσεις ποιότητας

Πρώτα ήρθε η διάκριση **Premier Plus**, από το Chartered Association of Certified Accountants (ACCA). Από τις εκατοντάδες εκπαιδευτικά ιδρύματα, προερχόμενα από 180 και πλέον χώρες, που προετοιμάζουν φοιτητές για τις απαιτητικές, διεθνείς εξετάσεις τους, το ACCA κατέταξε το Intercollege στην πιο ψηλή βαθμίδα: των επίλεκτων εκείνων ιδρυμάτων που διαχρονικά διατηρούν τα πιο ψηλά ποσοστά επιτυχίας (που με τη σειρά τους, υποδηλούν την υψηλή ποιότητα εκπαίδευσης που προσφέρουν).

Ακολούθησε η **δεύτερη** μεγάλη διάκριση από το **Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Διαχείρισης Ποιότητας** (EFQM), το οποίο αξιολογεί οργανισμούς, χρησιμοποιώντας ευρωπαϊκά πρότυπα ποιότητας. Στη βάση αυτών των αυστηρών προτύπων και της πανευρωπαϊκής σύγκρισης του EFQM, το Intercollege εξασφάλισε τη διάκριση «Αφοσιωμένο στην Αριστεία» (Committed to Excellence).

Πιο πρόσφατα ήρθε η **τρίτη** διάκριση ποιότητας **ECO-Q** στην Κύπρο. Το Intercollege ήταν ένας από τους 6 επίλεκτους οργανισμούς που επελέγησαν για τις ιδιαίτερες επιδόσεις τους, όσον αφορά την ποιότητα. Κατέστη έτσι το μοναδικό εκπαιδευτικό ίδρυμα της Κύπρου, που έχει τύχει της τιμητικής αυτής βράβευσης μέχρι σήμερα . . .

Ποιότητα και έξωθεν καλή μαρτυρία

Σε έναν κόσμο που αλλάζει συνεχώς, με τις προκλήσεις σε όλα τα πεδία να αυξάνονται και να γίνονται όλο και μεγαλύτερες, οι διακρίσεις ποιότητας αποτελούν μια ανεξάρτητη καλή μαρτυρία για τα επίπεδα προσφοράς κάθε οργανισμού.

Είμαστε ιδιαίτερα ευτυχείς για τις τρεις διακρίσεις ποιότητας, που αποτελούν την καλύτερη τεκμηρίωση της δικής μας **αφοσίωσης στην αριστεία** . . .

PREMIER PLUS

EFQM

INTERCOLLEGE
Αφοσιωμένο στην Αριστεία

Λευκωσία: 22841500, Λεμεσός: 25381180, Λάρνακα: 24653438, www.intercollege.ac.cy